

Anna Hagen Tønder og Sol Skinnarland

Rekruttering til design- og håndverksfagene

Frisørfaget
Blomsterdekoratørfaget
Møbelsnekkerfaget
Kjole- og draktsyerfaget
Profileringsdesignfaget
Aktivitørfaget
Bunadtilvirkerfaget
Møbeltapetsererfaget
Gullsmedfaget Trebåtbyggerfaget
Urmakerfaget
Skomakerfaget
Treskjærerfaget
Smedfaget Salmakerfaget
Optronikerfaget
Herreskredderfaget
Gravørfaget
Ørgelbyggerfaget
Håndveverfaget
Gipsmakerfaget
Bøkkerfaget
Komposittbåtbyggerfaget
Kostymesyerfaget

Anna Hagen Tønder og Sol Skinnarland

Rekruttering til design- og håndverksfagene

© Fafo 2016

ISBN 978-82-324-0287-8 (papirutgave)

ISBN 978-82-324-0288-5 (nettutgave)

ISSN 0801-6143 (papirutgave)

ISSN 2387-6859 (nettutgave)

Omslagsfoto: Colourbox.com

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
1 Innledning	11
1.1 Bakgrunn og formål	11
1.2 Datagrunnlaget	14
1.3 Gangen i rapporten	17
2 Rekrutteringen til design og håndverk	19
2.1 Tilbudsstrukturen i Kunnskapsløftet.....	19
2.2 Skolenes Vg2-tilbud	21
2.3 Elevenes søkning til Vg1	22
2.4 Søkingen til Vg2	24
2.5 Hva gjør elevene etter Vg2?.....	26
2.6 Hvem søker læreplass?.....	26
2.7 Hvem får læreplass?	29
2.8 Hva gjør de etter fagbrevet?.....	32
2.9 Oppsummering	34
3 Lærernes vurderinger	35
3.1 Søkingen til design og håndverk	35
3.2 Hvem søker design og håndverk?	37
3.3 Elevenes forkunnskaper i praktiske fag.....	38
3.4 Undervisningen på Vg1	39
3.5 Utfordringer og tiltak	47
3.6 Oppsummering.....	49
4 Elevenes erfaringer	51
4.1 Bakgrunnen for å velge design og håndverk.....	51
4.2 Møtet med skolen	55
4.3 Videre planer.....	59
4.4 Oppsummering.....	61

5 Oppsummering og diskusjon.....	63
5.1 Design – eller håndverk?	63
5.2 For mange fag?	64
5.3 Rådgivernes kunnskap om faget	65
5.4 De praktiske fagenes plass i grunnskolen	66
Referanser	67
Vedlegg.....	69

Forord

I denne rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse som er gjennomført i forbindelse med gjennomgangen av tilbudsstrukturen i videregående opplæring. Her retter vi søkelyset mot rekrutteringen til utdanningsprogrammet design og håndverk. Oppdragsgiver for prosjektet er Utdanningsdirektoratet. Hovedformålet med undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om forhold som har betydning for rekrutteringen av søkere til design og håndverk og til de ulike fagene innen utdanningsprogrammet. I rapporten benytter vi oss dels av analyser av registerdata og statistikk og dels av kvalitative intervjuer på skolenivå som er gjennomført i forbindelse med prosjektet. Vi takker skolene som tok imot oss, og avdelingsledere, lærere og elever som lot seg intervjuer i forbindelse med undersøkelsen.

På Fafo vil vi takke kollega Torgeir Nyen, som har kvalitetssikret rapporten. Endelig vil vi takke Fafos informasjonsavdeling, som har tatt hånd om prosessen fra manus til ferdig Fafo-rapport.

Oslo, mars 2016

Anna Hagen Tønder og Sol Skinnarland

Sammendrag

Kapittel 1

Utdanningsprogrammet design og håndverk i videregående opplæring skal kvalifisere for et bredt spekter av yrker. De fleste av disse er håndverksyrker, der lærlingordningen tradisjonelt har stått sterkt, og der svennebrevet har vært et viktig grunnlag for yrkesutøvelsen. Disse fagene har på mange måter vært kjernen i fag- og yrkesopplæringen. De siste årene har søkningen til håndverksfagene gått kraftig ned. Dette er en tendens som ikke er spesiell for Norge, men som vi også ser i en rekke andre land.

I denne rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse som er gjennomført i forbindelse med gjennomgangen av tilbudsstrukturen i videregående opplæring. Her retter vi søkelyset mot rekrutteringen til utdanningsprogrammet design og håndverk. Hovedformålet med undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om forhold som har betydning for rekrutteringen av elever til design og håndverk og til de ulike fagene innen utdanningsprogrammet. I rapporten benytter vi oss dels av analyser av registerdata og statistikk og dels av kvalitative intervjuer på skolenivå som er gjennomført i forbindelse med prosjektet. I kapittel 2 beskriver vi utviklingen i rekrutteringen til design og håndverk på bakgrunn av registerdata. Analysene av det kvalitative materialet presenteres i kapittel 3 og 4. Intervjuene med avdelingsledere og lærere utgjør datagrunnlaget for kapittel 3, mens elevintervjuene utgjør grunnlaget for kapittel 4. I kapittel 5 oppsummerer vi hovedfunnene fra undersøkelsen. På bakgrunn av funnene diskuterer vi det som framstår som aktuelle utfordringer og mulige tiltak for utdanningsprogrammet design og håndverk.

Kapittel 2

Utdanningsprogrammet design og håndverk består i utgangspunktet av 13 Vg2-tilbud, men mange av Vg2-kursene tilbys i dag på et lite antall skoler. Søkerne til design og håndverk er i all hovedsak jenter. I tillegg til at antall søkere til utdanningsprogrammet synker, er det mange elever som slutter underveis eller som velger påbygging til generell studiekompetanse. Kun én av fem oppnår yrkeskompetanse fem år etter at de begynner i videregående opplæring. Ser vi nærmere på hvem som søker læreplass innen design og håndverk, er det stor overvekt av jenter. Søkerne har videre stor spredning i karakternivå, og mange har høyt fravær, sammenlignet med søkere til læreplass i andre fag. Elever med høyt fravær og svake karakterer har lavere sannsynlighet for å få læreplass. Videre

er det tilsynelatende vanskeligere for gutter enn for jenter å få læreplass innen design og håndverk. Dette skyldes i noen grad at gutter søker læreplass i andre fag enn jenter.

De som fullfører opplæringen og tar fag- eller svennebrev innen design og håndverk, går i stor grad over i relevant arbeid etter fagbrevet. Det tyder på at fagopplæringen svarer til definerte yrkeskategorier, og at lærlingordningen fremdeles er en viktig rekrutteringsordning til de tradisjonelle håndverksyrkene.

Kapittel 3

I kapittel 3 presenteres lærernes vurdering av situasjonen i design og håndverk etter innføringen av Kunnskapsløftet. Alle de fire skolene har opplevd en betydelig nedgang i antall søkere til Vg1. Konsekvensene av dette er at antall klasser er redusert, tilbud er lagt ned og fagmiljøene er svekket. I tillegg til at antall elever er redusert, opplever lærerne at elevgruppen har endret seg de siste årene. Det er blitt flere elever med lav motivasjon og flere med ulike behov for tilrettelegging. Mange elever er usikre på hva de vil bli.

Lærerne peker på ulike årsaker til at færre søker design og håndverk. Noen av årsakene kan relateres til endringer i tilbudsstrukturen. Mange opplever at utdanningsprogrammet omfatter for mange ulike fag og at dette bidrar til å gjøre det utydelig for lærerne selv, for rådgivere i ungdomsskolen, for foreldre og elever. Lærernes oppfatning er at mange rådgivere har liten innsikt i hva slags arbeidsliv elevene skal ut i.

Etter lærernes vurdering er det verken mulig eller ønskelig å gi elevene innsikt i 52 ulike yrker i løpet av Vg1. De fleste konsentrerer seg om noen fag eller noen materialgrupper. Skolens prioritering er gjerne preget av deres egne tilbud, lærernes kompetanse og hvor det er mulig å skaffe læreplass.

En uttalt frustrasjon hos mange av lærerne er elevenes manglende forkunnskaper når de begynner på Vg1. Ifølge lærerne har den manglende vektleggingen av praktiske og estetiske fag i grunnskolen ført til at elevene mangler helt elementære ferdigheter i å arbeide med teknikker og materialer. Dette kan være en medvirkende årsak til at færre elever søker seg til design og håndverk. Når de ikke har hatt mulighet til å jobbe med praktisk arbeid i grunnskolen, har de heller ikke fått mulighet til å utvikle egne interesser og evner i denne retningen.

Kapittel 4

Intervjuene med elever på Vg1 viser at mange av elevene i utgangspunktet visste lite om design og håndverk da de søkte. Mange har hørt, blant annet fra rådgiverne på ungdomsskolen, at dette er et utdanningsprogram som passer godt for folk som er kreative og liker å tegne. Noen har valgt design og håndverk fordi de er lei av skole og teoretiske fag, og fordi de ønsker seg en utdanning med mer praktisk innhold. En del elever forteller at de vil bli frisør, og da er design og håndverk veien å gå. Enkelte elever

tar sikte på å utdanne seg til et av de mindre håndverksfagene i programmet, som smed eller glassblåser. Noen elever har tenkt å ta høyere utdanning etter videregående skole. De planlegger å ta påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2. Grunnen til at de begynner på design og håndverk, er at de antar at det er lettere å ha to praktiske og ett teoretisk år enn å gå tre år på studiespesialisering med bare teoretiske fag.

Når elevene skal beskrive møtet med skolen på Vg1, legger mange vekt på sine positive erfaringer i møtet med elever og lærere på Vg1. Ved alle de fire skolene vi har besøkt, opplever elevene miljøet som trygt og inkluderende. De har møtt elever med felles interesser; samtidig opplever mange at design og håndverk er et utdanningsprogram med aksept for forskjellige mennesker. Mange elever føler seg også godt ivaretatt av lærerne på skolen.

Når det gjelder den faglige utviklingen, forteller mange elever at de er mer motivert og at de oppnår bedre karakterer på design og håndverk enn de gjorde på ungdomsskolen. De fleste elevene er usikre på hva de skal bli og setter pris på å få mulighet til å prøve ut ulike oppgaver på Vg1. Noen elever sier at de gjerne skulle ha visst mer om hva de ulike yrkene i utdanningsprogrammet går ut på. Andre etterlyser mer praktisk arbeid i verkstedene eller mer varierte oppgaver. Alt i alt er likevel tilbakemeldingen fra elevene på Vg1 at de trives godt, både faglig og sosialt.

Når det gjelder videre planer, er mange av elevene fremdeles usikre på hva de skal bli. En del har endret planer underveis i Vg1 på bakgrunn av erfaringer de har gjort på skolen. Mange planlegger å ta påbygging, og noen vil ta kryssløp til andre utdanningsprogram, som for eksempel barne- og ungdomsarbeiderfaget. For øvrig er det stor variasjon i elevenes planer. Noen vil gå et år på folkehøyskole, andre vil søke opptak på en privatskole, og noen vil studere i utlandet. Elevene som har sett seg ut konkrete yrker, som frisør eller smed, har som regel en klar plan for det videre løpet.

På spørsmål om hva som er viktig for dem når de skal velge yrke, legger elevene vekt på at det viktigste er å finne noe de trives med. De må ha en lønn de kan leve av, men ut over det mener mange av elevene at lønn er mindre viktig.

Kapittel 5

I dette kapitlet oppsummeres hovedfunn i rapporten. På bakgrunn av disse diskuteres aktuelle utfordringer og mulige tiltak for å bedre rekrutteringen til utdanningsprogrammet design og håndverk.

For det første påpeker vi at utdanningsprogrammet, slik lærerne ser det, har en uklar profil. En intensjon med Kunnskapsløftet var å tydeliggjøre utdanningsprogrammets yrkesfaglige profil. Lærerne opplever likevel at det fremdeles er uklart hva slags yrker og hva slags arbeidsliv utdanningsprogrammet skal kvalifisere for. Et sentralt spørsmål er knyttet til balansen mellom designelementet og de håndverksfaglige sidene ved

undervisningen. Ifølge lærerne kan utdanningsprogrammets uklare profil bidra til å skape forvirring også utad, både blant rådgivere, elever og foreldre.

For det andre peker vi på bredden i utdanningsprogrammet og sikter da til det store spekteret av yrker det omfatter. Fra lærernes side oppleves det som lite realistisk å skulle gi elevene en god innføring i så mange forskjellige yrker. I praksis innebærer det at skolene konsentrerer seg om noen fagområder. I valget av fagområder og yrker får lærernes kompetanse og skolenes egne Vg2-tilbud stor betydning. Det innebærer at andre fagområder og yrker i stor grad blir utydelig for elevene. Vi peker også på at en intensjon med Kunnskapsløftet var å sikre en jevnere kjønnsfordeling i yrkesfagene, men at her har man fremdeles en lang vei å gå. Når det gjelder design og håndverk, er det mye som tyder på at reformen har ført til at færre gutter søker seg til programmet, blant annet som en følge av at trearbeidsfagene er blitt mindre synlige i strukturen.

For det tredje peker vi på behovet for å forbedre samarbeidet mellom rådgivere i ungdomsskolen og de videregående skolene. Intervjuene med både lærere og elever tyder på at rådgivere i ungdomsskolen har liten kjennskap til hvilke yrker utdanningsprogrammet design og håndverk skal kvalifisere for og hva slags kunnskap og ferdigheter som kreves i disse yrkene. Mange elever får råd om å søke design og håndverk fordi de liker å tegne eller fordi de sliter med teoretiske fag. Dette fører til at mange elever velger design og håndverk på feil grunnlag. Dersom det skapes et inntrykk av at design og håndverk primært er et utdanningsprogram for elever som er lei av skole og teoretiske fag, kan det bidra til å gjøre dette til et mindre attraktivt valg for faglig sterke og motiverte elever. Det kan igjen ha betydning for arbeidsgivernes vilje til å ta inn lærlinger.

1 Innledning

Utdanningsprogrammet design og håndverk i videregående opplæring skal kvalifisere for et bredt spekter av yrker. De fleste av disse er håndverksyrker, der lærlingordningen tradisjonelt har stått sterkt, og der svennebrevet har vært et viktig grunnlag for yrkesutøvelsen. Disse fagene har på mange måter vært kjernen i fag- og yrkesopplæringen. De siste årene har søkningen til håndverksfagene gått kraftig ned. Dette er en tendens som ikke er spesiell for Norge, men som vi også ser i en rekke andre land.

I denne rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse som er gjennomført i forbindelse med gjennomgangen av tilbudsstrukturen i videregående opplæring. Her retter vi søkelyset mot rekrutteringen til utdanningsprogrammet design og håndverk. Hovedformålet med undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om forhold som har betydning for rekrutteringen av elever til design og håndverk og til de ulike fagene innen utdanningsprogrammet.

1.1 Bakgrunn og formål

Siden innføringen av Reform 94 har ungdom i Norge hatt lovfestet rett til videregående opplæring. I videregående skole kan elevene søke seg enten til en yrkesfaglig eller en studieforberevende utdanning. Tilbudsstrukturen i Reform 94 besto av tolv yrkesfaglige og tre studieforberevende linjer. Innenfor de tolv yrkesfaglige studieretningene ble det tilbudt over 100 videregående kurs det andre året, som igjen ledet fram til 224 ulike lærefag og yrker i arbeidslivet (St.meld. nr. 30 (2003-2004)). De fleste yrkesfaglige utdanningene fulgte hovedmodellen i fag- og yrkesopplæringen etter Reform 94, med to år på skolen, fulgt av to års læretid i bedrift.

Reformen Kunnskapsløftet ble innført fra høsten 2007. Da hadde det lenge vært bekymring for gjennomføringen i videregående opplæring. Problemene med svak gjennomføring var størst i de yrkesfaglige programmene, og strukturendringene i Kunnskapsløftet var i første rekke rettet mot yrkesfagene. De tolv yrkesfaglige studieretningene i Reform 94 ble redusert til ni yrkesfaglige utdanningsprogram i Kunnskapsløftet. Antall kurs på Vg2 ble omtrent halvert, og antall lærefag redusert til om lag 180 (Meld. St. 20 (2012-2013)). En av begrunnelsene for bredere innganger til yrkesfagene var at det var for få søkere til enkelte av studieretningene, og at det derfor var vanskelig å opp-

rettholde tilbudene mange steder. En annen begrunnelse var at bredere kurs gjorde det mulig for elevene å utsette valg av utdanning og yrke til de hadde fått et bedre grunnlag for å velge. Intensjonen var også at bredere kurs på Vg2 skulle lette overgangen fra skole til læretid. Denne overgangen har vist seg å være et sårbart punkt i utdanningssystemet, der mange elever faller fra (Vibe, Frøseth & Hovdhaugen 2013, s. 157)

Innholdet i opplæringen på yrkesfaglige program etter Kunnskapsløftet er delt i tre: fellesfag, felles programfag og prosjekt til fordypning. Fellesfagene er norsk, matematikk, engelsk, naturfag, samfunnsfag og kroppsøving. I programfagene undervises det i emner som er felles for alle yrkene i det aktuelle utdanningsprogrammet. Prosjekt til fordypning ble innført som nytt fag i Kunnskapsløftet for at elevene skulle få mulighet til å gjøre seg kjent med aktuelle yrker og å fordype seg i lærefag som de var spesielt interessert i. Innføringen av prosjekt til fordypning kan ses som en motvekt til den økte bredden i de yrkesfaglige utdanningene (Nyen & Tønder 2012).

I St.meld. nr. 20 (2012-2013) *På rett vei foreslår* Kunnskapsdepartementet en ny gjennomgang av tilbudsstrukturen i samarbeid med partene i arbeidslivet og andre relevante aktører. I meldingen heter det at hensikten med gjennomgangen er å bidra til økt kvalitet og relevans i fag- og yrkesopplæringen. I stortingsmeldingen vises det til tidligere forskning som har dokumentert at mange av opplæringstilbudene i videregående opplæring ikke gir elevene en kompetanse som er i samsvar med arbeidslivets behov. Etter departementets vurdering er utfordringene særlig store i de fire utdanningsprogrammene service og samferdsel, restaurant- og matfag, helse og oppvekst samt design og håndverk. Utfordringene er blant annet knyttet til svak rekruttering til utdanningene, at mange elever avbryter opplæringen eller går over til studieforberedende løp underveis, og at en del av fagene blir lavt verdsatt i arbeidslivet.

Design og håndverk er et av utdanningsprogrammene som har hatt sterkest reduksjon i sin andel av det totale elevtallet siden innføringen av Kunnskapsløftet. Konsekvensen av dette har vært at antall skoler som tilbyr utdanningsprogrammet er redusert, at en rekke Vg2-tilbud er lagt ned og at fagmiljøene ved mange av skolene er svekket (Vibe et al. 2013, s. 164–165).

Design og håndverk i videregående opplæring

Formgivning, kunst, håndverk og design er fagområder med relevans for mange ulike yrkesgrupper. Fagområdene har mange fellestrekk når det gjelder kompetanse og innhold. Historisk sett har de ulike fagområdene likevel utviklet seg i ulike retninger og vært preget av ulike opplæringstradisjoner (Aakre 2014, s. 10). Noen av fagene som i dag inngår i utdanningsprogrammet, er gamle håndverksfag med røtter flere hundre år tilbake i tid. Det gjelder blant annet skomakerfaget, gullsmedfaget og skredderfaget. Dette er fag der lærlingordningen tradisjonelt har stått sterkt, spesielt i byene. Etter hvert ble deler av opplæringen gitt i egne skoler, som kan sies å være forløperne til

de første yrkesskolene (Bjørndal 2005; Nyen & Tønder 2014). En annen tradisjon er husflidskolene – eller arbeidsskolene – som ble etablert fra slutten av 1800-tallet, og som hadde sitt tyngdepunkt utenfor byene. I perioden fram til andre verdenskrig rettet disse skolene seg mot gutter. I skolene ble det undervist i nyttehusflid som trearbeid og smiarbeid, til hjemmebruk og som tilleggsnæring til landbruket. Etter andre verdenskrig ble det etablert husflidskoler i alle fylker. De fleste skolene ble nå drevet av fylkeskommunene, og de rettet seg etter hvert mer mot jenter. Det ble blant annet undervist i søm, veving, forming og tegning.

I 1974 kom lov om videregående opplæring. Loven trådte i kraft i 1976 og samlet ulike skoleslag som husflidskoler, yrkesskoler og gymnas i en felles videregående skole. Et viktig formål var å tilby både praktisk og teoretisk utdanning i et helhetlig opplæringstilbud. Det ble tilbudt grunnkurs i tegning, form og farge, som så dannet basis for videregående kurs i de praktiske fagene. Elevene ved husflidskolene hadde i stor grad vært eldre elever, som gjerne hadde fullført gymnaset. Nå ble skolene et tilbud som primært rettet seg mot ungdom. Siden innføringen av en felles videregående skole, har kunst-, design- og håndverksfagene hele tiden stått i en mellomposisjon mellom yrkesfaglig og allmennfaglig utdanning. De har vært praksisbaserte verkstedfag, samtidig som de har hatt et allmenndannende siktemål (Nielsen 2011, s. 97).

Med Reform 94 ble lærlingordningen i arbeidslivet gjort til en integrert del av videregående opplæring. Formgivningsfag var én av tolv yrkesfaglige studieretninger, men det ble også tilbudt studieforbereende fag innenfor utdanningsprogrammet. En intensjon var å sidestille akademiske fag og yrkesfag, og dermed bidra til å redusere sosiale forskjeller. Den kombinerte studieretningen førte imidlertid til sterke brytninger mellom ulike fagtradisjoner. Nielsen (2010) beskriver faglige motsetninger mellom lærergrupper med ulik utdanning, basert på ulike forestillinger og ideer om fagenes mål og innhold. Lærere med bakgrunn i de tradisjonelle håndverksfagene mente at det ble for lite rom for praksis og faglig fordypning i håndverksarbeidet. Lærere som kom inn i skolen med en kunstfaglig utdanning la mindre vekt på utviklingen av praktiske ferdigheter, og mente at utviklingen av kreativitet og skapende evner skulle være det primære siktemålet for undervisningen (Aakre 2014, s. 10).

Med innføringen av Kunnskapsløftet i 2006, ønsket departementet å trekke et tydeligere skille mellom yrkesfaglige og studieforbereende retninger. Kurset tegning, form og farge, som ga generell studiekompetanse, ble overført fra formgivningsfag til studiespesialisering. Studieretningen formgivningsfag ble erstattet av det yrkesfaglige utdanningsprogrammet design og håndverk. Flyttingen av tegning, form og farge ga rom for en tydeliggjøring av utdanningsprogrammets ulike profiler. Studiespesialisering med formgivningsfag skulle vektlegge akademiske fag og primært fungere som en forberedelse til høyere utdanning. Utdanningsprogrammet design og håndverk fikk en klarere yrkesfaglig profil, med vekt på yrkesrettet opplæring med fag- eller svennebrev som mål (Nielsen & Digranes 2012). Samtidig ble utdanningsprogrammet bredere,

ved at flere fag fra studieretningen trearbeidsfag i Reform 94 ble overført til design og håndverk. Det gjaldt blant annet møbelsnekkerfaget og trebåtbyggerfaget.

Vi har vært inne på at en av begrunnelsene for bredere program har vært å sikre rekrutteringen til yrkesfagene. Etter innføringen av Kunnskapsløftet har det imidlertid vært en betydelig nedgang i antall søkere til utdanningsprogrammet design og håndverk. Fra 2007 til 2015 gikk antall søkere ned fra 3691 til 1935, noe som nesten er en halvering i løpet av få år. Med redusert søkning og nedlagte tilbud mange steder er også fagmiljøene ved skolene blitt svekket. Evalueringen av endringene i tilbudsstrukturen i Kunnskapsløftet konkluderte med at reformen samlet sett har ført til en betydelig svekkelse av design- og håndverksfagene (Vibe et al. 2013, s. 155).

Vi har ingen sikker kunnskap om årsakene til nedgangen i søkningen til design og håndverk. Tidligere studier har konkludert med at flyttingen av kurset tegning, form og farge til studiespesialisering var en viktig årsak til at langt færre elever søkte seg til design og håndverk (Vibe et al. 2013, s. 164). Nedgangen kan imidlertid også ha sammenheng med mer generelle utviklingstrekk i samfunnet. De siste årene har det vært en klar tendens, både i Norge og i andre land, til at stadig flere unge søker seg til studieforberedende program i videregående opplæring (Nyen & Tønder 2014).

Strukturendringene i Kunnskapsløftet, med bredere innganger til yrkesfagene, kan ha påvirket så vel søkningen til håndverksutdanningene som tilgangen på læreplasser. Med bredere program og programområder, blir det mindre rom for faglig spesialisering og fordypning i det enkelte lærefag. En rekke tidligere studier har pekt på at begrensede muligheter for fordypning kan ha betydning for elevenes motivasjon og læring så vel som for bedriftenes vilje til å ta inn lærlinger ((Deichman-Sørensen, Tønder, Skålholt & Olsen 2012; Høst, Reegård, Reiling, Skålholt & Tønder 2015; Nyen & Tønder 2012). Utdanningsprogrammet design og håndverk skal i utgangspunktet rekruttere til 52 yrker, som til dels er svært ulike, blant annet når det gjelder arbeid med ulike materialer og teknikker. Denne bredden kan være en utfordring, både for lærerne som skal undervise i programfagene og for elevene som kan oppleve at det er stor avstand mellom det de lærer på skolen og det de har forventninger om å arbeide med når de kommer ut i arbeidslivet. I hvilken grad den faglige bredden i utdanningsprogrammet oppleves som en utfordring blant lærerne, og hva skolene og lærerne gjør for å håndtere disse utfordringene i skolehverdagen, er spørsmål som vil bli nærmere belyst i rapporten.

1.2 Datagrunnlaget

I rapporten benytter vi oss dels av analyser av registerdata og statistikk og dels av kvalitative intervjuer på skolenivå som er gjennomført i forbindelse med prosjektet.

Kvantitative data

Formålet med registerdataanalysene er å beskrive utviklingen i søkningen til design og håndverk og elevenes overgang fra design og håndverk til læretid og videre til arbeidslivet. Statistikk og tallmateriale om søkere til videregående opplæring er hentet fra udir.no. I tillegg analyserer vi registerdata som er bestilt fra Vigo, fylkeskommunenes informasjonssystem for videregående opplæring. Fra Vigo har vi tilgang til registerdata om søkere til læreplass i 2014. Enheten i analysene er søkere som hadde læreplass som førsteønske. Registeret inneholder personlige bakgrunnsvariabler som kjønn, alder, morsmål, karakterpoeng¹ og fravær. Videre har vi opplysninger om søkerstatus, det vil si om søkerne var registrert med lærekontrakt eller ikke per 1. oktober 2014.

Vi har også foretatt analyser av registerdata om personer som tok fagbrev i 2013. Dette datasettet er basert på opplysninger som SSB har koblet sammen fra Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB), Arbeidsgiver-/arbeidstakerregisteret (Aa-registeret) og Folkeregisteret. Enheten i analysene er personer som tok fagbrev i perioden fra oktober 2012 til og med september 2013. Det er koblet på opplysninger om arbeidsmarkedsstatus og videre utdanning året etter avlagt fagprøve. Arbeidsmarkedsstatus beskrives med data om hvorvidt vedkommende er sysselsatt eller ikke, næring (NACE-kode), yrke og stillingsprosent. Videre utdanning beskrives med data om hvorvidt personen er registrert i utdanningssystemet og hvilken type utdanning det dreier seg om. Datasettet inneholder også personlige bakgrunnsvariabler som kjønn, alder og bostedsfylke.

Samlet sett vurderer vi registerdataene som benyttes i rapporten som pålitelige og godt egnet til å gi et oversiktsbilde av hvem som søker seg til design og håndverk, hvem som søker og får læreplass, hvem som tar fagbrev og hva de gjør videre. Det kvantitative materialet gir imidlertid ikke grunnlag for å si noe om den enkeltes motivasjon for å søke design og håndverk, eller i hvilken grad innholdet i opplæringen er tilpasset forventninger, interesser og evner hos den enkelte elev. Denne typen spørsmål vil vi derfor belyse ved hjelp av data fra kvalitative intervjuer med lærere og elever.

Kvalitative data

Vi har gjennomført kvalitative intervjuer med avdelingsledere, programfaglærere og elever ved fire videregående skoler som tilbyr Vg1 design og håndverk. Formålet med intervjuene med avdelingslederne og lærerne var å få mer kunnskap om hvordan de har opplevd utviklingen i rekrutteringen til design og håndverk, hva de opplever som de viktigste utfordringene i undervisningen, og hvordan de håndterer disse utfordringene på skolenivå. Formålet med elevintervjuene var i første rekke å få mer kunnskap om

¹ Utgangspunktet for beregning av karakterpoeng er gjennomsnittskarakteren fra videregående. 200 karakterpoeng tilsvarer en gjennomsnittskarakter på 2, dersom man ikke har tilleggs-poeng, for eksempel for å ha tatt visse fag.

bakgrunnen for elevenes utdanningsvalg, hvilke forventninger elevene hadde til design og håndverk, hvordan de har opplevd møtet med skolen på Vg1, og hvilke planer de har når det gjelder videre utdanning og arbeid.

I valg av skoler ble det lagt vekt på geografisk spredning. Én av skolene ligger i Nord-Norge, én på Sørlandet, én på Vestlandet og én på Østlandet. Videre ble det lagt vekt på variasjon i skolestørrelse, bredden i opplæringstilbudet samt skolenes alder. Skolestørrelsen i utvalget varierer fra 500 til 1200 elever. Én av skolene ligger i en stor by, to skoler ligger i mindre byer med færre enn 50 000 innbyggere, mens den siste skolen ligger på et større tettsted. Skolenes tilbud på Vg2 og Vg3 er ulike. Én av skolene tilbyr Vg2 blomsterdekoratør. Tre av skolene tilbyr design og tekstil. Tre skoler tilbyr frisørutdanning på Vg2. Alle de fire skolene tilbyr interiør og utstillingsdesign. På Vg3 tilbyr tre av skolene interiør. To skoler har også tilbud om toårig fagopplæring i skole i kjole- og draktsyerfaget (Vg3).

Ved hver skole intervjuet vi avdelingsleder og/eller teamleder samt én eller to programfaglærere som underviser på Vg1 design og håndverk. Ett intervju med en avdelingsleder ble gjennomført som telefonintervju på grunn av sykdom, ellers ble alle intervjuene gjennomført på skolene. Vi intervjuet to elevgrupper ved hver skole. Vi valgte gruppeintervjuer som metode framfor individuelle intervjuer, fordi fokusgruppeintervjuer åpner for en dynamikk i samtalen mellom elevene som vi ikke ville fått om vi hadde intervjuet elevene hver for seg. Diskusjonen mellom elevene gir oss i tillegg et inntrykk av elevenes relasjon til hverandre og i noen grad av elevmiljøet på Vg1. I tillegg gjør gruppeintervjuer det mulig å gjennomføre intervjuer med et stort antall elever i løpet av en enkelt skoledag.

De største elevgruppene som ble intervjuet, besto av sju elever, den minste av kun to elever. De øvrige gruppene besto av fem–seks elever. Rekrutteringen av elever til fokusgruppene ble gjort i samarbeid med avdelingsledere og lærere ved de fire skolene. Vi ba om å få intervjuer to grupper på hver skole med fem–seks elever i hver. Videre ba vi om at gruppene i den grad det var mulig skulle gjenspeile bredden i elevgruppa med hensyn til kjønn, alder og minoritets-/majoritetsspråklige elever. Vi ønsket å intervjuer både elever som var sikre på valg av utdanning og elever som var mer usikre. Et overordnet hensyn var likevel at det ble valgt ut elever som var motivert for å delta i en samtale om valg av egen utdanning og eget yrke.

Intervjuene ble gjennomført i undervisningsrom eller møterom på skolene. Vi ble også vist rundt i undervisningsrom og på verksteder for å se nærmere på hva slags praktiske oppgaver elevene arbeidet med.

Intervjuene på skolene ble gjennomført i januar og februar 2016. Da hadde elevene gått et halvt år på Vg1. De hadde hatt tid til å gjøre egne erfaringer når det gjaldt møtet med fagene på design og håndverk, og de hadde dannet seg et visst grunnlag for videre valg av utdanning og yrke på bakgrunn av egne erfaringer og råd fra andre. Samtidig var det ved intervjutidspunktet bare noen få uker fram til søknadsfristen 1. mars, da

elevene skulle velge programområde på Vg2. Intervjuene ble derfor gjennomført på et tidspunkt da de fleste elevene i utgangspunktet var opptatt av de spørsmålene som vi ønsket å belyse i intervjuene.

Det var to forskere til stede ved hvert intervju. Alle informantene ble i forkant av intervjuet informert om at deltakelse i undersøkelsen var frivillig. Tidsrammen for hvert intervju var 1–1,5 timer. Det ble gjort lydopptak av alle intervjuene. Opptakene ble gjort med informantenes samtykke. I ettertid ble opptakene lyttet igjennom og skrevet ut, helt eller delvis.

Alt i alt er vår vurdering av det kvalitative materialet at det gir ny og interessant informasjon om elevenes forventninger til og erfaringer med Vg1 design og håndverk. På bakgrunn av intervjuene har vi fått mer innsikt i hvilke faktorer som har betydning for elevenes valg. Ideelt sett skulle vi gjerne ha visst mer om de elevene som kunne ha tenkt seg å velge design og håndverk, men som endte opp med å velge noe annet. Videre skulle vi gjerne visst mer om elever som har begynt på design og håndverk, men som har sluttet underveis. Slike informanter er imidlertid krevende å identifisere og rekruttere til intervju. I og med at deltakelse i undersøkelsen er frivillig, er det sannsynlig at de elevene vi har intervjuet, har funnet seg bedre til rette og har en sterkere tilknytning til skolen og fagene enn elever som ikke har ønsket å delta i undersøkelsen. Dette forsøker vi å ta hensyn til i vår tolkning av materialet.

Tabell 1.1 Oversikt over informantene i den kvalitative undersøkelsen.

	Nord	Sør	Øst	Vest	Til sammen
Avdelingsleder og lærere	Avdelingsleder, teamleder og to faglærere (4)	Avdelingsleder og to faglærere (3)	Avdelingsleder og to faglærere (3)	Avdelingsleder og én faglærer (2)	12 lærere og ledere
Elever	7+6	5+6	7+2	5+5	43 elever
Til sammen	17	14	12	12	55 informanter

1.3 Gangen i rapporten

I neste kapittel beskriver vi utviklingen i rekrutteringen til design og håndverk på bakgrunn av registerdata. Analysene av det kvalitative materialet presenteres i kapittel 3 og 4. Intervjuene med avdelingsledere og lærere utgjør datagrunnlaget for kapittel 3, mens elevintervjuene utgjør grunnlaget for kapittel 4. I kapittel 5 oppsummerer vi hovedfunnene fra undersøkelsen. På bakgrunn av funnene diskuterer vi det som framstår som aktuelle utfordringer og mulige tiltak for utdanningsprogrammet design og håndverk.

2 Rekrutteringen til design og håndverk

I dette kapitlet ser vi nærmere på søkningen til utdanningsprogrammet design og håndverk og hvordan denne har utviklet seg i årene etter innføringen av Kunnskapsløftet. I den sammenheng er det relevant å undersøke søkningen til Vg1, men også hvordan elevene som begynner i dette utdanningsprogrammet beveger seg videre gjennom videregående opplæring og over i arbeidslivet, eller videre i utdanningssystemet. Datagrunnlaget for kapitlet er i hovedsak søkerstatistikk og registerdata.

2.1 Tilbudsstrukturen i Kunnskapsløftet

I 2016 omfatter utdanningsprogrammet design og håndverk 13 ulike programområder på Vg2. Disse leder igjen fram til 52 ulike yrker. Tre av utdanningene er skolebaserte løp som gir yrkeskompetanse. De skolebaserte løpene er interiør og utstillingsdesign samt pianostemming og pianoteknikk. De øvrige utdanningene følger fagopplæringsmodellen, med en kombinasjon av skolebasert opplæring og læretid i bedrift. 13 fag er særløpsfag, med ett år i skole og tre års læretid. De øvrige fagene følger hovedmodellen i fagopplæringen etter Reform 94, med to år i skole og to år i lære. Tabell 2.1 (på neste side) viser en oversikt over tilbudsstrukturen i design og håndverk. Av tabellen framgår det også hvor mange skoler som tilbyr de ulike programområdene på Vg2 i 2016/2017, og hvor mange nye lærekontrakter som ble tegnet i hvert av lærefagene innen utdanningsprogrammet i løpet av 2015. Antall nye lærekontrakter i denne tabellen omfatter alle nye lærlinger, både med og uten ungdomsrett.²

² Ungdomsretten gir rett til videregående opplæring etter gjennomført grunnskole. Ungdomsretten må tas ut i løpet av fem sammenhengende år etter at man går ut av ungdomsskolen, evt seks år for de som får deler av opplæringen som læretid i bedrift. Retten må brukes innen utgangen av det året man fyller 24 år.

Tabell 2.1 Utdanningsprogrammet Design og håndverk i Kunnskapsløftet.

Vg1	Vg2	Antall skoler med Vg2-tilbudet i 2016	Vg3	Nye lærekontrakter i faget i 2015
Design og håndverk (tilbys ved 91 skoler i 2016)	Aktivitør	3	Aktivitørfaget	9
	Blomsterdekoratør	10	Blomsterdekoratørfaget	68
	Børsemaker	1	Børsemakerfaget	2
	Båtbyggerfag	1	Komposittbåtbyggerfaget	0
			Trebåtbyggerfaget	3
	Design og duodji	2	Horn-, bein- og metallduodjifaget	0
			Skinn- og pelsduodjifaget	2
			Tekstilduodjifaget	1
			Treduodjifaget	0
	Design og gullsmed-håndverk	3	Veve- og håndstrikkeuodjifaget	0
			Filigranssølvsmefaget	1
			Gullsmedfaget	3
	Design og tekstil	21	Sølvsmefaget	0
			Bunadtilvirkerfaget	7
			Buntmakerfaget	0
			Herreskredderfaget	1
			Håndveverfaget	0
			Kjole- og draktsyerfaget	20
			Kostymesyerfaget	0
			Modistfaget	0
			Møbeltapetsererfaget	5
			Salmakerfaget	2
			Skomakerfaget	2
	Design og trearbeid	6	Strikkefaget	1
			Bøkkerfaget	0
			Møbelsnekkerfaget	21
			Orgelbyggerfaget	0
			Tredreierfaget	1
	Frisør	42	Treskjærerfaget	2
			Frisørfaget	813
Interiør og utstillingsdesign	35	Interiørkonsulent	-	
		Profileringsdesignfaget	10	
		Utstillingsdesign	-	
Pianostemming og pianoteknikk	0	Pianostemming og pianoteknikk	-	
Smed	2	Smedfaget	5	
Ur- og instrument-maker	1	Nautisk instrumentmakerfaget	0	
		Optronikerfaget	1	
		Storurmakerfaget	0	
		Urmakerfaget	2	

Særløp (Vg1 på skolen, deretter tre års læretid)	Blyglasshåndverkerfaget	0
	Forgyllerfaget	5
	Gipsmakerfaget	0
	Gjørtlerfaget	0
	Glasshåndverkerfaget	5
	Gravørfaget	0
	Håndbokbinderfaget	1
	Keramikerfaget	2
	Kurvmakerfaget	3
	Maskør- og parykkmakerfaget	3
	Repslagerfaget	0
	Seilmakerfaget	1
	Taksidermistfaget	0

Kilde: vilbli.no, utdanning.no og udir.no

Retten til videregående opplæring er i utgangspunktet knyttet til elevenes hjemfylke. For noen programområder innen design og håndverk er det etablert landslinjer eller landsdekkende tilbud, der elever kan søke opptak fra hele landet. I 2016 er det etablert slike tilbud for programområdene børsemaker, design og duodji, design og gullsmedhåndverk, smed, samt ur- og instrumentmaker. For enkelte fag, der det er vanskelig å finne læreplass, er det opprettet egne tilbud om toårig fagopplæring i skole (Vg3). Ett eksempel er Årstad videregående skole i Bergen, som tilbyr toårig fagopplæring i skole i kjole- og draktsyerfaget. Et annet eksempel er Setesdal videregående skole, som tilbyr fagopplæring i skole i gullsmedfaget.

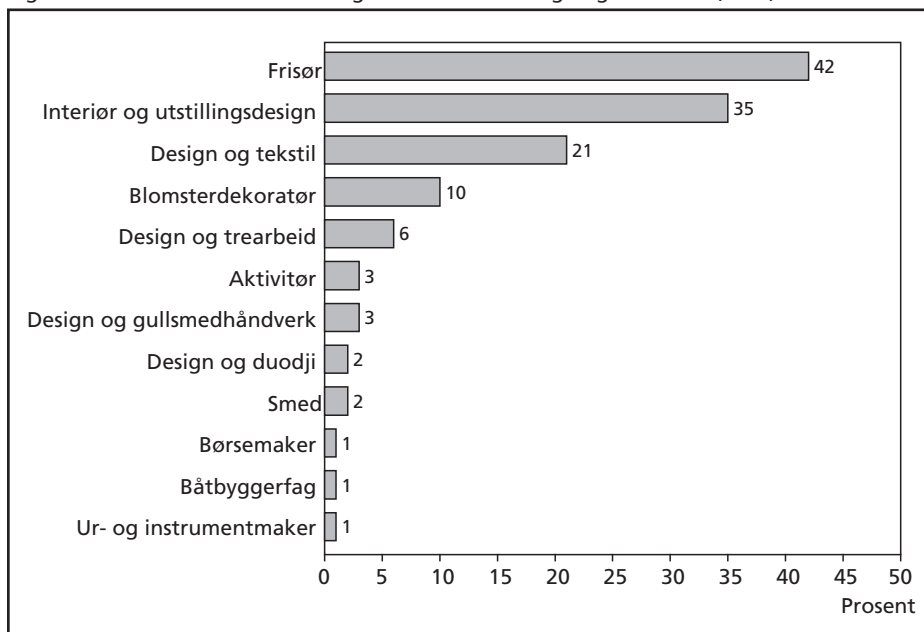
Frisørfaget er det klart dominerende faget innen design og håndverk, om vi teller antall lærekontrakter. Tar vi med alle nye lærekontrakter, med og uten ungdomsrett, ble det tegnet 1002 nye lærekontrakter innen design og håndverksfag i 2015. Av disse ble 813 tegnet i frisørfaget. Det innebærer at om lag åtte av ti nye lærekontrakter ble tegnet i frisørfaget. Blomsterdekoratørfaget er det nest største faget, med 68 nye lærekontrakter. Deretter følger møbelsnekkerfaget, kjole- og draktsyerfaget og profileringsdesignfaget. I de øvrige lærefagene ble det tegnet under ti lærekontrakter, og i 19 lærefag innen design og håndverk ble det ikke tegnet noen nye lærekontrakter i 2015.

2.2 Skolenes Vg2-tilbud

Programområdene som tilbys ved flest skoler, er frisør, interiør og utstillingsdesign, design og tekstil og blomsterdekoratør. Frisørfaget og blomsterdekoratørfaget er tradisjonelle håndverksfag. De to Vg2-tilbudene er «rene» løp, i den forstand at begge leder

fram til ett bestemt lærefag. Det innebærer at elevene får god mulighet til å fordype seg i det aktuelle lærefaget på Vg2. På Vg2 interiør og utstillingsdesign har elevene tre muligheter for fordypning: interiør, utstilling og profileringsdesign. Interiør og utstilling er skolebaserte løp, som gir yrkeskompetanse. Profileringsdesign ble godkjent som nytt fag i 2008, og er dermed et forholdsvis nytt lærefag. Vg2 design og tekstil leder fram til elleve ulike lærefag. Av disse elleve var kjole- og draktsyerfaget, bunadtilvirkerfaget og møbeltapetserfaget de tre største lærefagene i 2015.

Figur 2.1 Antall skoler med ulike Vg2-tilbud innen design og håndverk (2016).

Kilde: utdanning.no

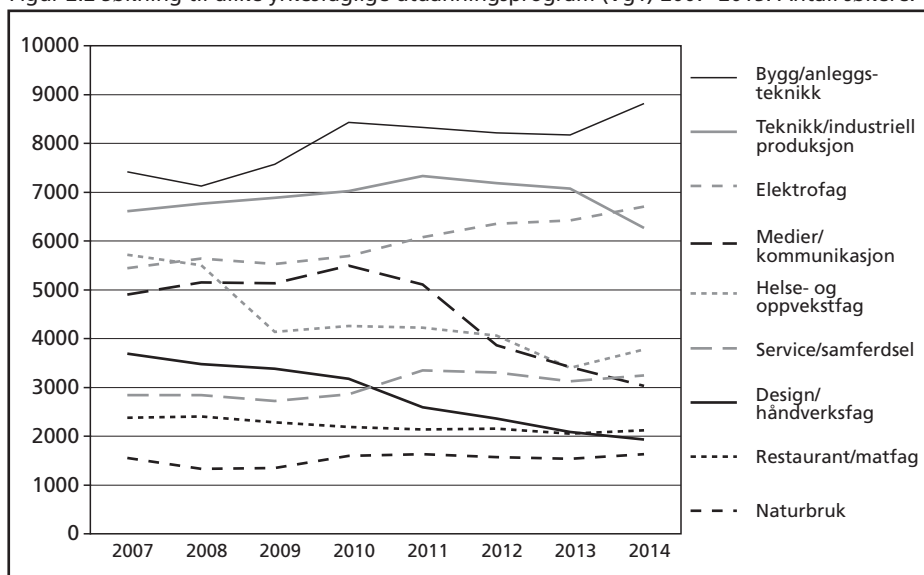
2.3 Elevenes søkning til Vg1

Fra å ha sett på tilbudsstrukturen og skolenes tilbud, vil vi nå gå nærmere inn på elevenes søkemønster og hvordan dette har utviklet seg i årene etter innføringen av Kunnskapsløftet. Figur 2.2 viser utviklingen i søkningen til alle yrkesfaglige utdanningsprogram i årene 2007–2015. Som tidligere nevnt, er antall søkere til design og håndverk i denne perioden nesten halvert, fra nær 3700 søkere i 2007 til under 2000 søkere i 2015. Design og håndverk er det utdanningsprogrammet som prosentvis har hatt den største nedgangen, fulgt av medier og kommunikasjon og bygg- og anleggsgfag. Elektrofag og helse

og oppvekst er de yrkesfaglige utdanningsprogrammene som har hatt størst økning i antall søkere. Tar vi med alle utdanningsprogrammene i videregående opplæring, er det imidlertid studiespesialisering som har hatt den største økningen i antall søkere, og også i andel av alle søkere (ikke vist i figuren).

Figur 2.2 Søkning til ulike yrkesfaglige utdanningsprogram (Vg1) 2007–2015. Antall søkere.

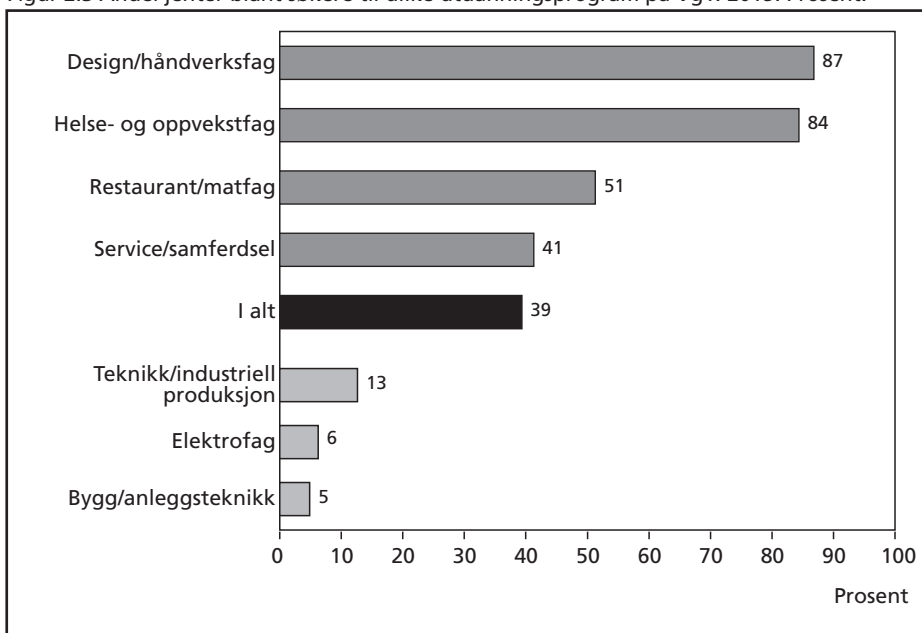
Kilde: udir.no

Hvem er elevene som søker seg til design og håndverk? For det første viser søkertallene at dette er et utdanningsprogram som først og fremst appellerer til jenter. I 2015 var 87 prosent av søkerne til design og håndverk jenter, og sammen med helse og oppvekst er utdanningsprogrammet det mest kvinnedominerte. I motsatt ende av skalaen finner vi bygg- og anleggsteknikk og elektrofag. I begge disse utdanningsprogrammene er mer enn 90 prosent av søkerne til Vg1 gutter.

Det har tradisjonelt vært store kjønnsforskjeller i søkningen til ulike tilbud i videregående opplæring. En av intensjonene i Kunnskapsløftet var å oppnå en jevnere kjønnsfordeling (Frøseth, Hovdhaugen, Høst & Vibe 2008). Dette kan også ha vært noe av bakgrunnen for at man valgte å legge noen av fagene fra studieretningen trearbeidsfag inn i utdanningsprogrammet design og håndverk. Mens formgivningsfag hadde en klar overvekt av jenter, hadde trearbeidsfag mer enn 80 prosent gutter blant elevene (Boateng 2005). I en tidligere studie av prøvenemndenes arbeid med fag- og svenneprøver, påpekte representanter for møbelsnekkerfaget at Kunnskapsløftet har hatt negative konsekvenser for rekrutteringen til faget. Snekkerfaget har tradisjonelt vært et mannsdominert fag. Det dominerende faget innen design og håndverk er, som

vi har sett, frisørfaget, med en klar overvekt av kvinnelige søkere. Mange gutter med interesse for snekring og trearbeid søker seg nå trolig mot bygg- og anleggsteknikk og videre mot tømrerfaget, i stedet for å søke design og håndverk (Deichman-Sørensen 2011).

Figur 2.3 Andel jenter blant søkere til ulike utdanningsprogram på Vg1. 2015. Prosent.

Kilde: www.udir.no

2.4 Søkningen til Vg2

Fra Vg1 søker elevene seg videre til de ulike programområdene på Vg2. Flere av Vg2-kursene har svært få søkere, noe som gjør at endringer fra år til år kan gi store prosentvise utslag. Ser vi på de fire største programområdene, frisør, interiør og utstillingsdesign, design og tekstil og blomsterdekoratør, har alle hatt en nedgang i søkningen på mer enn 20 prosent fra 2012 til 2015. Når det gjelder søkningen til Vg2 frisør, har nedgangen vært på 30 prosent i løpet av tre år.

De tre største programområdene, frisør, interiør og utstillingsdesign samt design og tekstil, hadde alle flere enn 100 søkere i 2015. Fire av programområdene hadde færre enn 20 søkere, og to av disse hadde kun én søker. De siste årene har ingen skoler tilbudt utdanning i pianostemming og pianoteknikk, og her er det naturlig nok heller ingen søkere.

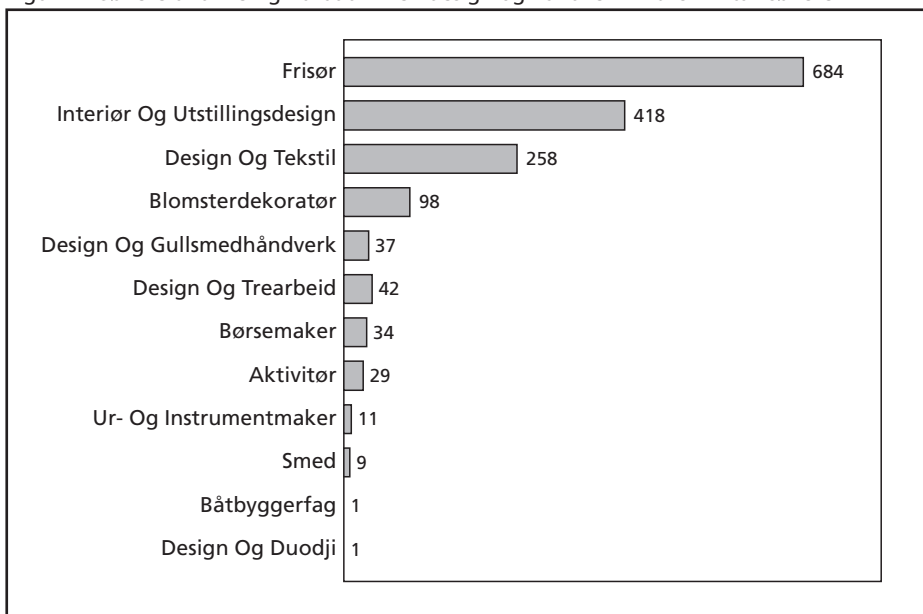
Tabell 2.2 Søkere fordelt på programområder (Vg2) og år.

	2012	2013	2014	2015	Endring i antall søkere	Prosentvis endring
Frisør	980	853	763	684	-296	-30,2
Interiør og utstillingsdesign	530	524	468	418	-112	-21,1
Design og tekstil	344	323	263	258	-86	-25,0
Blomsterdekoratør	124	106	97	98	-26	-21,0
Design og gullsmedhåndverk	30	39	35	37	7	23,3
Børsemaker	19	31	30	34	15	78,9
Aktivitør	44	25	24	29	-15	-34,1
Design og trearbeid	34	43	42	26	-8	-23,5
Ur- og instrumentmaker	12	13	5	11	-1	-8,3
Smed	3	6	5	9	6	200,0
Båtbyggerfag	6	0	1	1	-5	-83,3
Design og duodji	2	3	5	1	-1	-50,0

Kilde: www.udir.no

Figur 2.4 viser hvordan søkere til Vg2 design og håndverk i 2015 fordelte seg mellom de ulike programområdene.

Figur 2.4 Søkere til ulike Vg2-tilbud innen design og håndverk i 2015. Antall søkere.

Kilde: www.udir.no

Både når det gjelder skolenes tilbud og elevenes søkning, ser vi at det er fire programområder som peker seg ut. Dette er 1) frisør, 2) interiør og utstillingsdesign, 3) design og tekstil og 4) blomsterdekoratør. De øvrige programområdene blir tilbudt ved et lite antall skoler, og det er også ganske få elever som søker seg til disse tilbudene.

2.5 Hva gjør elevene etter Vg2?

Samtidig som antall søkere til design og håndverk synker, vet vi at langt fra alle som begynner i et yrkesfaglig program, fullfører med en yrkesfaglig utdanning. Mange elever gjør omvalg eller avbryter utdanningen i løpet av de første to årene. I tillegg er det mange elever som velger påbygging til studiekompetanse i stedet for å begynne i lære. For utdanningsprogrammet design og håndverk er det kun én av fem elever som oppnår yrkeskompetanse fem år etter påbegynt videregående opplæring (Meld. St. 20 (2012-2013)). En høy andel av elevene på design og håndverk velger påbygging til generell studiekompetanse. I 2011 og 2012 lå andelen på henholdsvis 28 og 29 prosent av elevene fra Vg2. For elever i yrkesfaglige program samlet sett lå andelen som valgte påbygg etter Vg2 på 21 prosent (Utdanningsdirektoratet 2014). Design og håndverk har også en høy andel elever som slutter underveis i videregående opplæring, uten å oppnå formell kompetanse. Ser vi på kullet som begynte i videregående opplæring i 2009, var det i 2014 30 prosent som hadde sluttet underveis. Blant alle elever på yrkesfag var andelen 25 prosent.³ Vi vil nå se nærmere på hva som kjennetegner de elevene som velger å søke læreplass i design- og håndverksfagene.

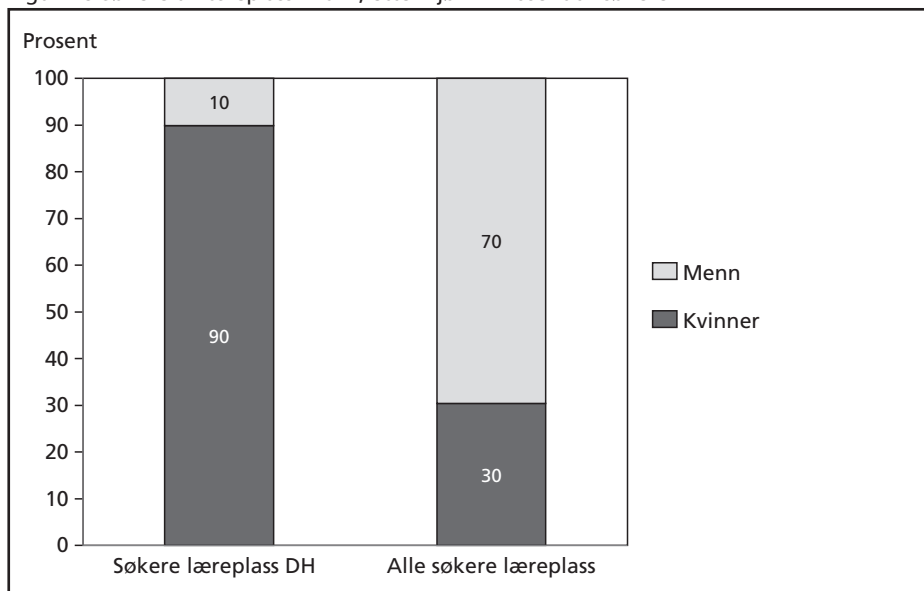
2.6 Hvem søker læreplass?

Vi har tidligere sett at det er en sterk jentedominans innen utdanningsprogrammet design og håndverk. Den skjeve kjønnsfordelingen i utdanningen gjenspeiler seg også i søkningen til læreplass. Mens tre av ti er jenter om vi ser på søkere til læreplass i alle fag, er hele ni av ti søkere til læreplass i design- og håndverksfagene jenter.

Når det gjelder aldersfordelingen blant søkerne til læreplass, er det liten forskjell mellom design- og håndverksfag og andre lærefag. Om lag halvparten av søkerne til læreplass innen design og håndverk er 19–20 år, 32 prosent er 18 år eller yngre, og 18 prosent er over 20 år når de søker om læreplass.

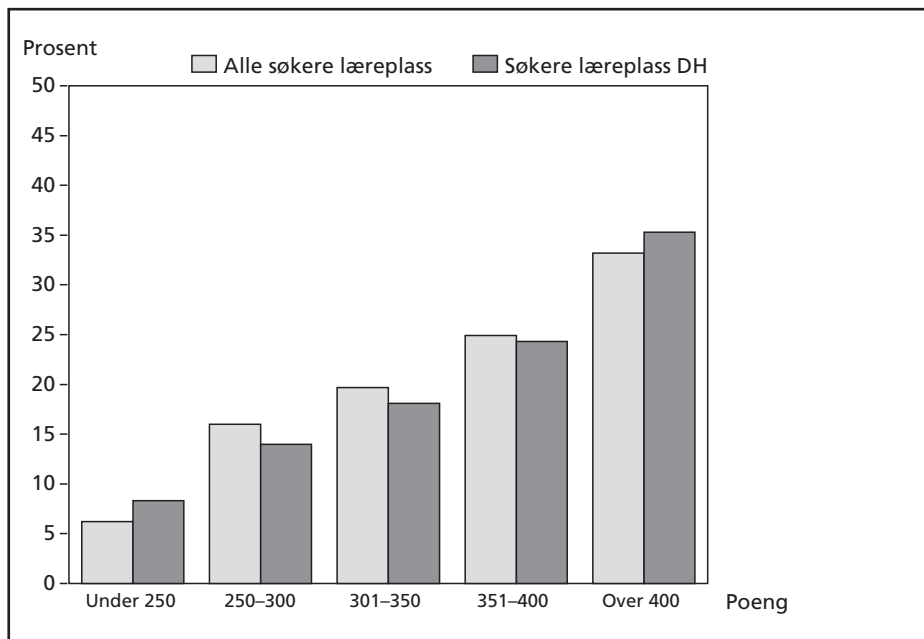
³ Tall hentet fra www.skoleporten.no.

Figur 2.5 Søkere til læreclass i 2014, etter kjønn. Prosent av søkere.

Kilde: VIGO

Figur 2.6 Karakterpoeng blant søkere til læreclass i design og håndverk og alle lærefag. Prosent av søkere.

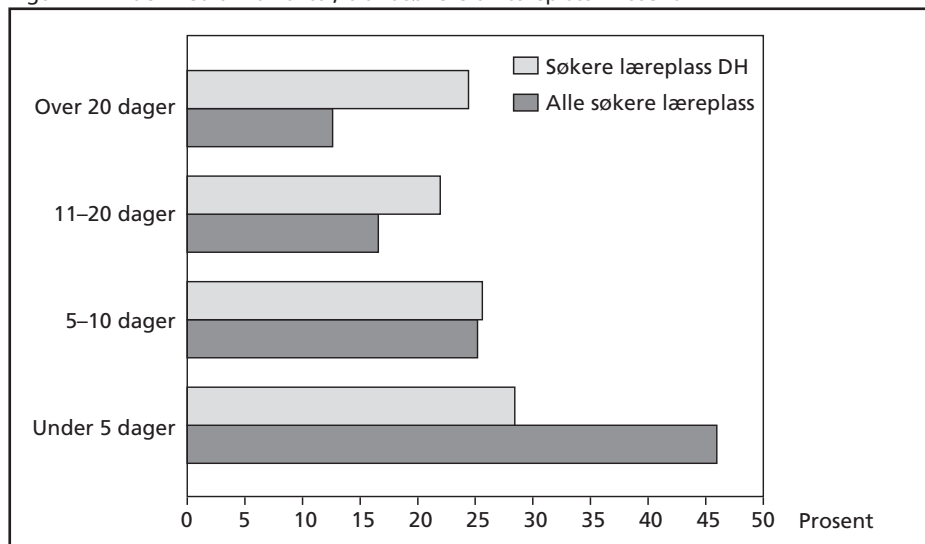

Kilde: VIGO

Det er også små forskjeller i karakternivået mellom de som søker læreplass i design- og håndverksfag og de som søker læreplass i andre fag. Søkere til læreplass i design og håndverk ser likevel ut til å ha en noe større spredning i karakternivået sammenlignet med søkere til alle lærefag sett under ett. Design- og håndverksfagene har en noe høyere andel søkere med under 250 karakterpoeng. Samtidig har de en noe høyere andel med over 400 karakterpoeng, sammenlignet med søkere til læreplass i alle fag.

Når vi sammenligner søkere til læreplass i design og håndverk med søkere til læreplass generelt, ser vi at det er en vesentlig større andel blant søkere til læreplass i design og håndverk som har høyt fravær fra skolen. Det er også færre elever med svært lite fravær. Dette framgår av figur 2.7. Mye fravær kan være en indikasjon på at utdanningsprogrammet rekrutterer mange elever med ulike utfordringer eller med lav motivasjon for skolen. Registerdataene alene gir imidlertid ikke grunnlag for å si noe om årsakene til at søkere til læreplass innen design og håndverk tilsynelatende har et høyere skolefravær enn søkere til læreplass sett under ett. Dette spørsmålet vil vi komme tilbake til i kapitlene 3 og 4, basert på de kvalitative intervjuene med lærere og elever.

Figur 2.7 Andel med ulikt fravær, blant søkere til læreplass. Prosent.

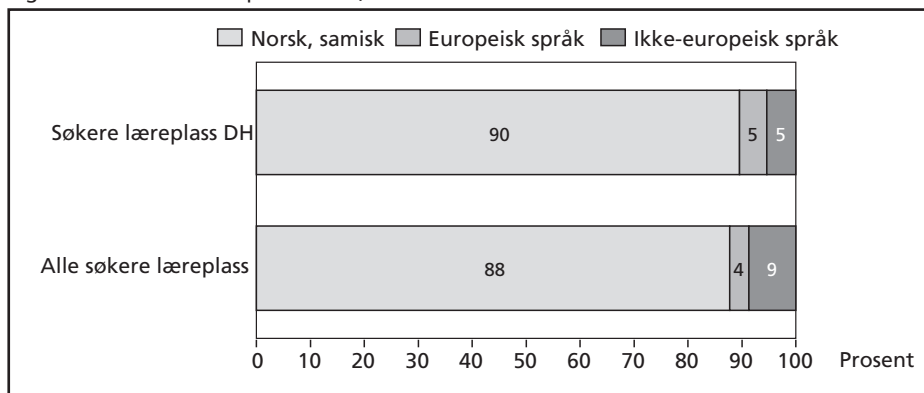

Kilde: VIGO

Andelen søkere med ikke-europeisk morsmål er noe lavere blant søkere til læreplass i design og håndverk enn blant søkere til læreplass generelt. Dette er i tråd med funn fra tidligere undersøkelser. Eksempelvis finner Aakre (2014) at elever med etnisk minoritetsbakgrunn i mindre grad enn etnisk norske elever synes å søke seg til design- og håndverksfagene. Aakre mener at en mulig forklaring kan være at design- og håndverksfagene har lav status blant foreldre til elever med minoritetsbakgrunn. Flere studier

har vist at minoritetslever generelt er mindre tilbøyelige enn majoritetslever til å velge yrkesfag, mens motivasjonen til å ta høyere utdanning er sterk, spesielt blant minoritetsjenter (Støren 2005). Det er vanskelig å si noe sikkert om årsakene til at design- og håndverksfagene og yrkesfagene generelt tilsynelatende har lavere status blant minoritetsungdom enn blant majoritetsungdom. For å få mer kunnskap om dette, er det nødvendig med mer bredt anlagte undersøkelser kombinert med kvalitative studier av utdanningsvalg og -aspirasjoner blant ungdom med minoritetsbakgrunn.

Figur 2.8 Søkere til læreplass i 2014, etter morsmål. Prosent av søkere.

Kilde: VIGO

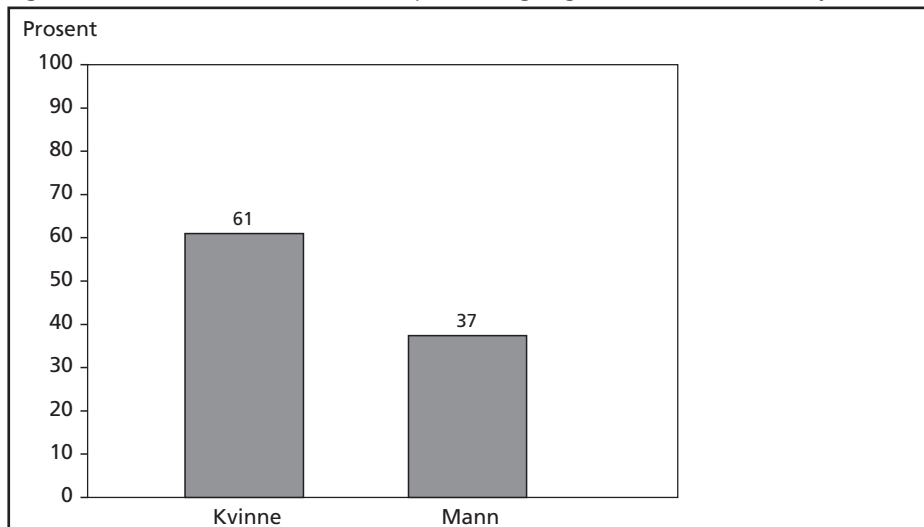
Hittil har vi konsentrert oss om hva som kjennetegner søkere til læreplass innen design og håndverk og sammenlignet disse med søkere til læreplass i alle lærefag sett under ett. Vi vet imidlertid at det er mangel på læreplasser i mange fag, og at rundt én av tre søkere hvert år står uten tilbud om læreplass ved utgangen av året (Utdanningsdirektoratet 2015). Det er derfor interessant å se nærmere på hvem som faktisk får læreplass innen design og håndverk.

2.7 Hvem får læreplass?

I dette avsnittet undersøker vi hvilke søkere som faktisk får læreplass innen design og håndverk. Her ser vi for det første at andelen av søkerne som får læreplass, er klart høyere blant kvinnelige enn blant mannlige søkere. Dette må blant annet ses i sammenheng med at jenter og gutter i noen grad søker seg til ulike fag. Når vi ser nærmere på søkerfellene, finner vi at det klart mest populære faget blant jentene er frisørfaget, fulgt av blomsterdekoratørfaget og kjole- og draktsyerfaget. Blant guttene er det nesten

like mange søkere til møbelsnekkerfaget som til frisørfaget, fulgt av børsemakerfaget på tredje plass.

Figur 2.9 Andel av søkerne som fikk læreplass i design og håndverk i 2014, etter kjønn.

Kilde: VIGO

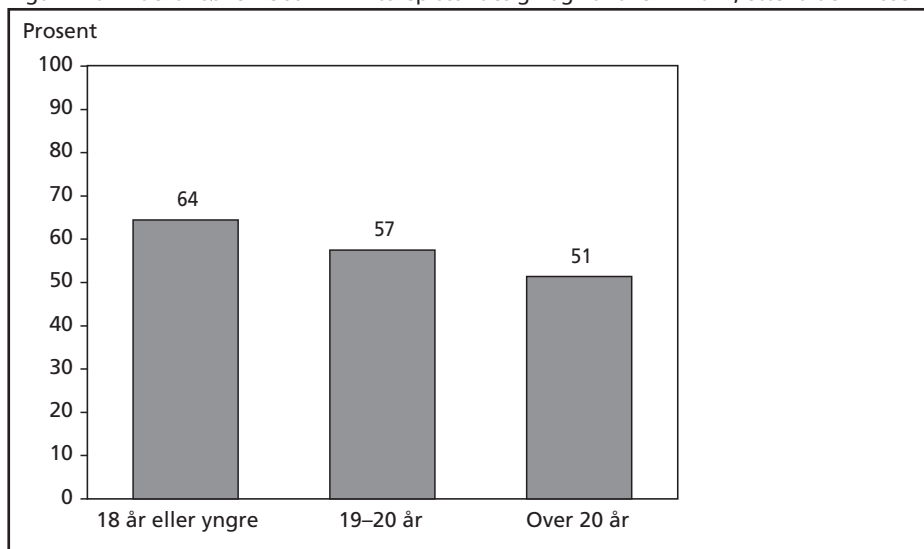
Tidligere i kapitlet har vi sett at hoveddelen av søkerne til læreplass er under 20 år. Det er ikke noe i vårt materiale som tyder på at eldre søkere foretrekkes framfor yngre. Mens 64 prosent av de som var 18 år eller yngre da de søkte om læreplass hadde tegnet lærekontrakt ved utgangen av året, hadde kun halvparten av søkerne som var eldre enn 20 år fått tilbud om lærekontrakt.

Vi har tidligere nevnt at andelen søkere med minoritetsspråklig bakgrunn er lavere til design og håndverk enn til alle lærefag sett under ett. Sammenligner vi andelen som får læreplass blant majoritetselvene med andelen som får læreplass blant minoritetselvene, finner vi derimot ingen signifikante forskjeller.

Vi har sett at det er stor spredning i karakternivået blant søkere til læreplass i design og håndverk. Det ser også ut til å være en sammenheng mellom elevenes karakternivå og tilgangen på læreplass. Blant søkere med under 250 karakterpoeng, er det kun 18 prosent som har fått lærekontrakt. Blant søkere med 350 karakterpoeng, har over 70 prosent fått lærekontrakt. Andelen som har fått lærekontrakt er imidlertid ikke høyere blant søkere med over 400 poeng enn blant søkere med 350–400 poeng, noe som tyder på at det særlig er elevene med svake karakterer som har problemer med å få læreplass.

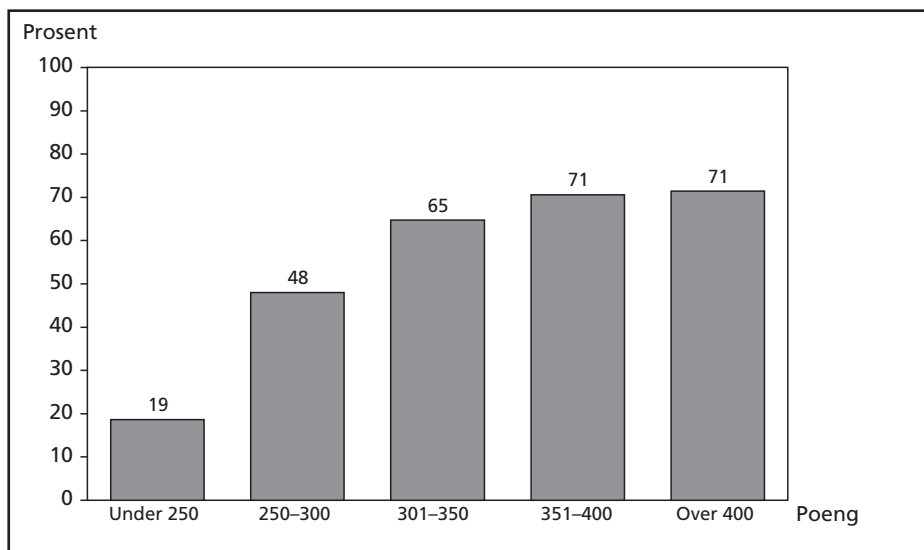

Figur 2.10 Andel av søkerne som fikk læreplass i design og håndverk i 2014, etter alder. Prosent.

Kilde: VIGO

Figur 2.11 Andel av søkerne som har fått læreplass i design og håndverk, etter karakterpoeng. Prosent.

Det er også en sammenheng mellom skolefravær og tilgangen til læreplass. Andelen som har fått lærekontrakt er lavest blant søkerne som har 20 dager fravær eller mer. Andelen som har fått lærekontrakt er ikke høyere blant de som har under fem dager fravær enn blant de som har fem-ti dager fravær.

For å undersøke effekten av kjønn, karakterer, fravær og minoritetsbakgrunn, har vi gjennomført en regresjonsanalyse. Regresjonsanalysen viser den isolerte effekten av en variabel når vi kontrollerer for effekten av de andre variablene som er med i modellen. Her har vi også tatt med fylkene som en uavhengig variabel, for å undersøke i hvilken grad tilgangen til læreplass avhenger av hvor i landet man bor. I tillegg har vi laget en variabel som skiller mellom de som ønsker læreplass i frisørfaget og de som søker læreplass i andre fag. Regresjonstabellen finnes i vedlegg 1.

Regresjonsanalysen viser at både kjønn, fravær og karakterer har betydning for om man får læreplass eller ikke. Vi finner derimot ingen signifikante effekter av morsmål. Vi finner heller ikke at hvilket fylke man bor i har en egen effekt. Derimot ser vi at de som søker lærekontrakt i frisørfaget, har større sannsynlighet for å få lærekontrakt enn de som søker lærekontrakt i andre fag innen design og håndverk. Gutter har en lavere sannsynlighet for å få læreplass innen design og håndverk enn jenter, også når vi kontrollerer for andre forhold. Forskjellen skyldes til dels at jenter og gutter i noen grad søker læreplass i ulike fag, men regresjonsanalysen viser at dette ikke kan være hele forklaringen.

2.8 Hva gjør de etter fagbrevet?

Ved å analysere hva nyutdannede faglærte gjør etter at de har tatt fagbrevet, kan vi få en viss indikasjon på arbeidsmarkedssituasjonen for nye faglærte. Overgangsmønstrene fra utdanning til arbeidsliv kan også ha betydning for hvor attraktive fagene er for ungdom. Fra tidligere undersøkelser vet vi at sysselsettingsgraden blant nyutdannede fagarbeidere generelt er høy. Samtidig vet vi at det er store forskjeller mellom ulike utdanningsprogram og fag når det gjelder tilgangen til blant annet heltidsstillinger og relevant arbeid (Nyen, Skålholt & Tønder 2015).

Det store flertallet nye faglærte i alle utdanningsprogram har arbeid som hovedaktivitet det første året etter at de har tatt fagbrev (se tabell 2.3). Dette gjelder også for nye faglærte innen design og håndverk. Blant de som tok fagbrev i perioden oktober 2011–september 2012, hadde 90 prosent arbeid som hovedaktivitet det første året etter fagbrevet. Kun 4 prosent hadde utdanning som hovedaktivitet. Dette er en høyere andel i arbeid og en lavere andel i utdanning enn om vi ser alle faglærte under ett. Om vi sammenligner overgangsmønstre mellom ulike utdanningsprogram, ligner design og håndverk mest på det overgangsmønsteret vi finner for faglærte i bygg- og anleggsfagene.

Tabell 2.3 Sysselsetting og utdanning november 2012, etter utdanningsprogram. Fagbrev tatt i 2011–2012. Fagbrev tatt som lærling. Prosent.

	Arbeid	Utdanning	Verken i arbeid eller utdanning	N
Bygg- og anleggsteknikk	90 %	5 %	5 %	2586
Design og håndverk	90 %	4 %	6 %	684
Elektrofag	88 %	9 %	3 %	2142
Helse- og sosialfag	80 %	14 %	7 %	1914
Medier og kommunikasjon	71 %	17 %	13 %	88
Naturbruk	84 %	9 %	7 %	278
Restaurant- og matfag	83 %	8 %	9 %	767
Service og samferdsel	74 %	15 %	11 %	1139
Teknikk og industriell produksjon	80 %	12 %	8 %	3030
Totalt	84 %	10 %	6 %	13097

Det å ha arbeid som hovedaktivitet, betyr ikke nødvendigvis at de nyutdannede gikk rett over i relevant arbeid etter fagbrevet. For å analysere dette nærmere, har vi undersøkt hvor de faglærte jobber. Her har vi tatt med fagene innenfor design og håndverk der flere enn fem personer tok fagbrev som lærling i 2012. Dette er tilfellet for fem grupper: frisør, blomsterdekoratør, aktivitør, møbelsnekker og gullsmed. Av 521 frisører som var registrert som sysselsatte i 2012, jobbet 482 innen frisering og annen skjønnhetspleie. Det tyder på at de aller fleste (93 prosent) frisørene gikk over i relevant arbeid etter læretida. Når det gjelder blomsterdekoratørene, arbeidet 45 av 56 personer (80 prosent) innen butikkhandel med blomster og handel. Også blomsterdekoratørene gikk med andre ord i stor grad over i arbeid der utdanningen deres var relevant. Andre med fagbrev som blomsterdekoratør, fordelte seg på et bredt spekter av bransjer, hvorav utdanningen framstår som relevant for flere. Det gjelder blant annet dyrking av grønnsaker og vekster, drift av idrettsanlegg samt begravellesbyråvirksomhet og drift av kirkegårder.

Av 14 nyutdannede aktivitører, var elleve i arbeid som framstår som relevant for utdanningen. Disse arbeidet innen bofellesskap for psykisk utviklingshemmede, eldrecentre, sykehjem, hjemmetjeneste, barnehager eller skole. Når det gjelder de nyutdannede møbelsnekkerne, var ni personer registrert som sysselsatte i 2012. Av disse var seks i arbeid der utdanningen tilsynelatende er direkte relevant: fem arbeidet med produksjon av møbler, én arbeidet som snekker. Av fem nyutdannede gullsmeder i 2012, arbeidet tre med produksjon av eller handel med gull- eller sølvvarer, mens to har arbeid der utdanningen framstår som lite relevant. Alt i alt vil vi konkludere med at det store flertallet av nyutdannede faglærte innen design og håndverk går over i relevant arbeid etter læretida, i hvert fall når vi fokuserer på de største lærefagene, målt i antall fagbrev.

Funnene her samsvarer godt med tidligere studier av overgangen fra fagbrev til arbeidslivet (Hagen, Nadim & Nyen 2008; Nyen et al. 2015). Eksempelvis viste en spørreundersøkelse blant fagarbeidere i 2014 at faglærte innen design og håndverk og i elektrofagene skiller seg ut med en høy andel som mener at de ikke kunne ha gjort den jobben de har i dag uten fagbrevet. Dette kan enten tolkes som at de faglærte innenfor disse områdene mener at de gjennom utdanningen har fått en kompetanse som er vanskelig å skaffe seg på annen måte, eller at det finnes formelle kompetansekrav i yrket som gjør det nødvendig å ha fagbrev. Det er også en vesentlig høyere andel faglærte innen design og håndverk enn i andre fag som oppgir at de fleste andre som gjør samme typen jobb, også har fagbrev i samme fag som dem. Samlet sett tyder dette på at de store lærefagene i design og håndverk, med frisørfaget i spissen, fremdeles fungerer som en viktig vei inn i relevante deler av arbeidslivet.

2.9 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på nedgangen i rekrutteringen til design og håndverk. Utdanningsprogrammet består i utgangspunktet av 13 Vg2-tilbud, men mange av Vg2-kursene tilbys i dag på et lite antall skoler. Søkerne til design og håndverk er i all hovedsak jenter. I tillegg til at antall søkere synker, er det mange elever som slutter underveis eller som velger påbygging til generell studiekompetanse. Kun én av fem oppnår yrkeskompetanse fem år etter at de begynner i videregående opplæring. Ser vi nærmere på hvem som søker læreplass innen design og håndverk, er det stor overvekt av jenter. Søkerne har videre stor spredning i karakternivå, og mange har høyt fravær, sammenlignet med søkere til læreplass i andre fag. Elever med høyt fravær og svake karakterer har lavere sannsynlighet for å få læreplass. Videre er det tilsynelatende vanskeligere for gutter enn for jenter å få læreplass innen design og håndverk. Dette skyldes i noen grad at gutter søker læreplass i andre fag enn jenter.

De som fullfører opplæringen og tar fagbrev innen design og håndverk, går i stor grad over i arbeid der fagbrevet er relevant. Det tyder på at fagopplæringen svarer til definerte yrkeskategorier, og at lærlingordningen fremdeles er en viktig rekrutteringsordning til de tradisjonelle håndverksyrkene.

3 Lærernes vurderinger

I dette kapitlet presenterer vi lærernes erfaringer og vurderinger når det gjelder søkningen til design- og håndverksfagene. Vi har intervjuet fire avdelingsledere og åtte lærere som underviser i programfag på Vg1 design og håndverk. Alle avdelingslederne hadde også noe undervisning på Vg1. For enkelhets skyld vil vi her omtale alle som lærere. Kvinnedominansen innen utdanningsprogrammet gjelder ikke bare for elevene, men også for lærerne. Dette gjenspeiler seg i vårt intervjumateriale. Én av lærerne som ble intervjuet, er mann, de øvrige kvinner. Lærernes utdanningsbakgrunn er variert. To av lærerne er selv utdannet frisører. Fem har kunstfaglig utdanning, to av disse er også utdannet keramikere. To har utdanning som formingslærer, og tre har annen utdanning fra universitet eller høyskole. Tre av lærerne som er intervjuet, er nyutdannede, med ett til tre års erfaring. De øvrige hadde mange års fartstid som lærere, og enkelte hadde vært i videregående opplæring siden før innføringen av Reform 94.

3.1 Søkningen til design og håndverk

Alle de fire skolene har opplevd en kraftig nedgang i søkningen til design og håndverk de siste årene. Ved én skole er antall klasser på Vg1 blitt redusert fra åtte til to siden innføringen av Kunnskapsløftet. Ved en annen skole er antall Vg1-klasser i den samme perioden blitt redusert fra fem til to klasser. Nedgangen har ført til at flere tilbud er lagt ned og at lærerstaben ved flere av skolene er redusert. Eksempelvis er møbelsnekerutdanningen og gullsmedutdanningen ved én av skolene lagt ned som følge av få søkere. Flere av informantene karakteriserer situasjonen som kritisk. De uttrykker bekymring for at fagmiljøene ved skolen forsvinner og at fagkunnskapen forvitrer:

Jeg synes det er veldig fattig at Norge ikke skal ha en møbelsnekerlinje. Og tenker man på norsk treskjærerkunst som vi har hatt fra vikingtiden (...) med stavkirker og vikingskip – at det bare skal forvitre. Det samme med gullsmedkunsten. Men det nytter jo ikke, når vi ikke får elever til det. (avdelingsleder)

Ved flere av skolene er lærerne bekymret for at flere tilbud kan forsvinne om nedgangen i søkningen fortsetter. Én av skolene tilbyr i dag fagopplæring i kjole- og draktsyerfaget. Med få søkere vil det ifølge informantene bli vanskelig å opprettholde dette tilbudet.

Det er én elev som har søkt design og tekstil. Det blir en dominoeffekt. Blir det tilbudet tatt vekk, hva skjer da det tredje og fjerde året med kjole og drakt? Det blir ingen elever der. Det varierer fra år til år. Noen år er det veldig få som velger for eksempel interiør, og mange tekstil. Det skifter litt. Men likevel, du må ha noen å ta av. (avdelingsleder)

Når det gjelder årsakene til nedgangen i søkningen, nevner lærerne flere mulige forklaringer. Noen peker på flyttingen av tegning, form og farge til studiespesialisering som en viktig faktor, og mener at dette førte til at mange elever forsvant over til andre utdanningsprogram. Lærerne har til dels ulike oppfatninger om dette. Noen karakteriserer flyttingen av tegning, form og farge som en tragedie for design- og håndverksfagene. Andre mener at tydeliggjøringen av en yrkesfaglig profil i utdanningsprogrammet var en fordel, men at bredden i utdanningsprogrammet, med over 50 fag, har bidratt til å gjøre det utydelig for mange.

Jeg tenker at det er for mange fag. Jeg tenker at hvis vi hadde delt det opp litt... Vi vet jo at de fleste velger design og tekstil og interiør. Og frisør. Så om det hadde vært en egen del, så det ikke hadde vært så mye å ta tak i. For nå kan du velge mellom 52 yrker. (lærer)

Flere lærere er inne på at utdanningsprogrammet burde vært delt opp. Vi forstår det slik at de mener at design og håndverk i dag omfatter fag som er for forskjellige, og som burde ligget i ulike utdanningsprogram. I tillegg til at bredden gjør utdanningsprogrammet utydelig for elever og foreldre, opplever en del av lærerne at det er vanskelig å legge opp undervisningen på en god måte. Flere lærere gir også uttrykk for at de må undervise i fag som de selv har lite kunnskap om eller forutsetninger for å formidle til elevene.

Jeg tror at mange lærere, spesielt på Vg1, ble veldig usikre av den måten å jobbe på. For det ble forventet ting som var veldig utenfor deres komfortsone, sånn at undervisningen ble litt sånn «ja ja, ikke spør så mye, bare gjør det». Det mangla litt mål og mening, på en måte. Det var lettere for dem å vite hva de gjorde før, for da hadde de konkrete mål om at du skulle gjøre ditt og datt. Nå kom det spørsmål som «hva har jeg som frisør bruk for dette til». Mange følte at det var fagområder som de ikke hadde kunnskap om. (lærer)

Selv om flere av lærerne mener at nedgangen i søkningen må ses i sammenheng med strukturendringene i Kunnskapsløftet, er det også mange som tror at den sviaktende søkningen må ses i sammenheng med yrkesfagenes og håndverksfagenes status i samfunnet.

Det er på en måte på samfunnsnivå. Det gjennomsyrrer hele samfunnet. Og det handler om status i forhold til andre yrker. Det har jo vært mye snakk om inflasjon i utdanning de siste åra. At man må gjennom en høyskole- eller universitetsutdanning for å ha noe som er verdt noe i arbeidsmarkedet. (lærer)

Flere av informantene legger vekt på at lønnsnivået er viktig for mange, og at foreldrenes holdninger har stor betydning for elevenes valg.

Vi lever i et samfunn der penger betyr utrolig mye. Så i hvert fall for vårt fag er ryktet utad at du jobber mye, du får vondt i ryggen og du tjener dårlig. Det er liksom ryktet som sikkert er rundt kjøkkenbordet hjemme. Jeg tror ikke at folk flest, ikke mor eller far på kjøkkenet i hvert fall, ser den skapende biten av vårt fag. De skjønner ikke helt sammenhengen. (lærer med frisørbakgrunn)

3.2 Hvem søker design og håndverk?

En gjennomgående tilbakemelding fra lærerne som er intervjuet, er at sammensetningen av elevgruppa har endret seg de siste årene. Det er blant annet stadig flere elever som har behov for tilrettelagt undervisning. Mange elever har svake karakterer og mye fravær fra ungdomsskolen, og alle skolene opplever at en del av elevene som begynner på design og håndverk, slutter underveis i Vg1. Flere av skolene har fått ekstra ressurser på Vg1 for å ivareta elevenes behov. Samtidig forteller lærerne at de også har faglig sterke og motiverte elever. Det å ivareta de ulike elevenes behov, oppleves gjerne som en utfordring. En lærer mener at endringene i elevenes behov må forstås som et generelt ungdomsproblem:

Det er veldig mye psykiske problemer, fysisk utmattelse, trette, slitne, har ikke ork. Og eleven sier selv «Skolen har gjort alt for meg. Det er ingen ting skolen kunne gjort annerledes, det er meg selv». Så det er et generelt ungdomsproblem, tenker jeg. Og jeg tror at vi får en del av den typen ungdommer, fordi de skjønner at de kan ikke gå et studiespesialiserende løp, for det vil de i hvert fall ikke klare.

Ifølge lærerne er det få elever som vet hva de vil bli når de søker seg til Vg1 design og håndverk. De elevene som er mest sikre, er gjerne de som vil bli frisører. Samtidig forteller lærerne at en del av elevene endrer oppfatning underveis i Vg1, etter som de blir bedre kjent med yrkene.

Noen vet eksakt hva de skal bli, men av erfaring så endres det noe underveis; etter hvert som de forstår hvordan ting henger sammen og de finner andre ting å holde på med, som de føler større mestring med. De som skal bli frisører, har gjerne et klart mål fra første skoledag. Det er en såpass tydelig retning å gå. Vi har også en smed i år, hun visste fra hun var mye mindre at hun skulle bli smed. Så hun har en veldig klar bane. (lærer)

En lærer mener at man kan dele elevene på Vg1 design og håndverk inn i fire hovedgrupper: Det er de som vil bli frisører, det er de som har et klart ønske om å gå inn i et av de andre håndverksyrkene, det er de som liker å tegne, og det er de som ikke synes de passer inn noe annet sted:

Vi har de som er særdeles interessert i tegning, som har lyst til å leve av det. Litt urealistisk, men de har lyst til det, på en eller annen måte, bare tegne masse. De er tydelige på hvorfor de vil gå her. Så er det den som vil bli smed, og de som vil bli frisører. Og så er det de andre, som er litt usikre på hvorfor de er her. De tror jeg er her enten fordi venninna er her, eller fordi de andre utdanningsprogrammene ikke passer helt. (lærer)

Mange av lærerne uttrykker stor frustrasjon over rådgivningstjenesten i ungdomsskolen. De mener at rådgiverne i stor grad mangler innsikt i hva slags yrker utdanningsprogrammet skal kvalifisere for, og hva som kreves i disse yrkene.

Jeg har inntrykk av at de veileder mange elever på bakgrunn av kunst- og håndverksfaget i barneskolen og ungdomsskolen. Mer enn på grunnlag av Vg2 og yrkesretningene. Slik at det ofte er kunst og håndverk som danner grunnlaget for at de søker seg hit. Men at det har gått greit i kunst- og håndverksfaget i motsetning til alle de andre teoretiske faga, betyr ikke at det kommer til å gå bra å jobbe som frisør. Man skulle kanskje ønske at de tenkte mer på ferdige utdanningsløp. For jeg tror også at man tenker at de kommer seg kanskje gjennom Vg1, og det gjør de i stor grad. Men om du kommer deg gjennom Vg1, hva så? Hva skal man da søke på? Der stopper det litt. (...) Det virker ikke som om de har tenkt lenger enn til Vg1. (lærer)

Alle skolene forteller at de har forsøkt å etablere kontakt med rådgivere i ungdomsskolen for å bidra til mer informerte valg blant elevene. Flere av skolene hadde invitert rådgivere fra nærliggende ungdomsskoler til informasjonsmøter, men opplevde å få liten respons. Vi har ikke foretatt intervjuer med rådgivere i ungdomsskolen, og har derfor ikke grunnlag for å si noe om mulige årsaker til den manglende responsen.

3.3 Elevenes forkunnskaper i praktiske fag

En tydelig frustrasjon hos lærerne handlet om elevenes manglende forkunnskaper i praktiske fag. Slik lærerne opplever det, blir elevenes ferdigheter stadig svakere når de begynner i videregående. Mange knytter dette til manglende vektlegging av praktiske fag i grunnskolen. Elevenes svake forkunnskaper skaper store utfordringer for lærerne på Vg1, som opplever at de må bruke mye tid på å lære dem elementære ting.

De kan ikke klippe vinkelrett, de kan ikke bruke saks og kniv. Det som alle kunne i gamle dager da de gikk i 4., 5. eller 6. klasse. (...) I gamle dager lærte man litt hjemme. Men faget er utradert i grunnskolen, der de kunne ha lært seg noe. Det er en tragedie. Det er borte. En time i uka til kunst og håndverk. Det blir ikke tid til å lage ting. Elevgruppa endrer seg, ja, greit. Men skoleverket også. Politikerne har bestemt at det var ikke farlig med disse fagene og har nedvurdert dem. Og i stedet satset på matte, naturfag, engelsk og norsk. Sånn er det. (lærer)

Det at man må bruke tid på Vg1 på å lære seg grunnleggende ferdigheter i bruk av materialer og verktøy, er en utfordring, også fordi det å mestre disse oppgavene i liten grad virker motiverende for elevene på videregående:

Det er ikke så lett på to år å skulle putte inn alt det man ikke har lært siden man var fire. Når du lærer å klippe i en alder av tre, er det gøy. Og du klipper i papir fordi det er gøy. Men du finner ikke den samme motivasjonen hos en femtenåring, du kan ikke vekke den samme gleden over å klippe bare for å øve seg. (...) Det er noe med å ha et spekter av materialer og verktøy å ha kjennskap til. Og når vi fratar dem muligheten til å ha kjennskap til det, så fratar vi dem også gleden ved å mestre det og kunne utvikle seg innenfor det. (lærer)

3.4 Undervisningen på Vg1

Ett av temaene for lærerintervjuene var hvordan skolene og lærerne legger opp undervisningen i programfag og prosjekt til fordypning på Vg1. Hvordan tolker de læreplanene, og hvordan opplever de det lokale handlingsrommet? Hvordan ivaretas balansen mellom faglig bredde og fordypning? Følger alle elevene det samme undervisningsopplegget, eller blir undervisningen tilpasset elevenes ulike interesser og evner?

Lærerne forteller at det har vært stor forvirring på skolene om hva slags utdanningsprogram design og håndverk skal være og hvordan undervisningen på Vg1 bør legges opp. Diskusjonene om formålet med undervisningen har vært mer eller mindre åpne internt på skolene. Ved én skole hadde lærerne som underviste i programfag på Vg1 hatt en prinsipiell diskusjon om formålet med utdanningsprogrammet. Sammen kom de fram til at det sentrale var å la elevene få arbeide med ulike materialer og verktøy som en grunnleggende forberedelse til yrkeslivet.

Det vi begynte med på våren i fjor, var å jobbe med å finne identiteten til design og håndverk. Vi måtte endre på mye av det som var blitt gjort. For eksempel å gå bort fra dette med å jobbe med fargesirkel, bare for at det var blitt gjort i mange år. (...) Vi så på design og håndverk med helt nye øyne. For det handler om å se, hva er det

elevene egentlig skal sitte igjen med? De skal jo videre inn i yrker etter hvert. Så vi fokuserte mer på yrkesretting. (lærer)

Ved den samme skolen forteller lærerne at det første halvåret har de lagt opp til at alle elevene skal gjøre det samme i programfagene og i prosjekt til fordypning. Hensikten er at elevene den første tiden skal lære seg noen grunnleggende teknikker. Det blir lagt vekt på at alle elevene skal oppleve mestring i arbeidet med ulike materialer og verktøy.

Lærer 1: Dette med at alle skal lage noenlunde det samme i workshop for å lære om materialer, det strider kanskje mot mange pedagogiske prinsipper om at man skal jobbe individuelt, være selvstendig og kreativ. Men vi ser at de er opptatt av å sammenlikne seg med hverandre. I starten, da de måtte lære om mange forskjellige teknikker og materialer, måtte vi faktisk gjøre det sånn at alle skulle lage det samme. Og de skulle lære av hverandre. Med en gang én fikk til en teknikk, kunne han lære bort til den neste, som kanskje hadde noen utfordringer. Da ble det mer fellesskap rundt det, som også danna et mye bedre arbeidsmiljø. Heller enn å si at «Nå skal dere male et bilde. Dere kan få velge det og velge farger selv.»

Lærer 2: De får prestasjonsangst. Det var det vi erfarte året før. Da bare satte de seg ned og sa «får ikke til, vil ikke, gjør ikke».

Lærerne forteller at elevene i liten grad fordyper seg i enkelte lærefag eller yrker den første tiden, men lærerne legger vekt på at alle skal få mulighet til å arbeide med ulike materialer og verktøy.

Vi velger noen materialer. Det jeg tror, er at hvis du fordyper deg i ett materiale, så vil det gi en effekt når du skal finne neste materiale. Det betyr ikke noe at de har vært igjennom veldig mange. Men de skal prøve seg på metall og tre, de skal lære seg å bruke sag, ulike sager, drill, sånne ting som du faktisk trenger i hverdagen hjemme. Skrumaskiner, skifte bits, lære forskjellen på de ulike bitstypene. Ulike bor, metallbor og trebor og sånt. Så får de sy. Se på symaskin. Sy en enkel sak. (lærer)

Samtidig som lærerne ved denne skolen legger stor vekt på at elevene skal bli fortrolige med verktøy og verkstedarbeid, er de opptatt av å trekke fellesfagundervisningen inn i verkstedet.

Sånn som jeg driver med nå, jeg sier ok, her har vi en drill. Hva heter drill på engelsk? Hva heter bitsen? Hvordan fungerer drillen? Hvor er batteriet? Hva heter batteri på engelsk? (lærer)

Lærerne ved skolen legger vekt på at det først og fremst er de fagtekniske uttrykkene elevene har behov for å lære i engelskfaget på Vg1.

En uke har elevene på Vg1 vært ute i praksis i prosjekt til fordypning. Elevene kunne selv ønske hvor de ville være, og lærerne hjalp dem med å ta kontakt med aktuelle

bedrifter. Formålet med praksisperioden var ifølge lærerne først og fremst å forholde seg til arbeidslivets normer og regler.

Vi satte opp noen veldig enkle mål som ikke gikk på det faglige først og fremst. Det gikk på det å følge rutiner ute i arbeidslivet, møte opp, det å kunne være høflig imøtekommende. Lære seg litt faguttrykk. (lærer)

Det siste året har skolen valgt å ta i bruk ungdomsbedrift som pedagogisk metode for elevene på Vg1 design og håndverk. Ungdomsbedriften ble ansett som en metode for å føre designprosessen og håndverket sammen i undervisningen. En av lærerne beskriver hvordan ungdomsbedriften som metode er tenkt å gripe essensen i design og håndverk samtidig som den er tilpasset behovene i elevgruppa:

Vi prøver å koke det ned til noen få ting som er essensielt for faget design og håndverk. Det handler om design, dokumentasjon, det å produsere og selge varer. Og så har vi prøvd å legge produksjonsfaget sånn at på høsten, så kjører vi på i full fart med verksted. Så skal de lære mest mulig. Og så skal de finne ut hva de har lyst til å produsere. Hva slags bedrift de har lyst til å være. Hva de skal legge vekt på. Vi tror det er en bedre metode for den elevgruppa vi har.

Erfaringene med å bruke ungdomsbedrift i undervisningen er ifølge lærerne svært gode. En ting er at undervisningen blir mindre «skolsk», i og med at elevene skal produsere og selge egne varer.

Tegning, form og farge ble veldig skolsk. Og design og håndverk ble veldig skolsk. Den samme greia. De samme folkene. Vi tenker skolsk, greier ikke å tenke ok, nå må vi finne på noe annet, for eksempel det her med næringslivet og samfunnet utenfor. Det skal inn i skolen. I år er det mindre skolsk fordi vi har ungdomsbedrift. Elevene har direkte kontakt ut. De har vært ute og sett hvordan det fungerer. De har bedrift hvor de er ute og prøver å selge produktene sine. Det er som natt og dag. (lærer)

I ungdomsbedriftene har alle elevene ulike roller. Lærernes erfaring er at elevene blir ansvarliggjort gjennom disse rollene, og at de opplever mestring. Slik vi oppfatter det, opplever ikke lærerne ved denne skolen at det er noen stor motsetning mellom de designfaglige og de håndverksfaglige sidene i utdanningsprogrammet. En av lærerne sier at det som forener de to sidene, er det praktiske arbeidet. I dette ligger også en klar avgrensning mot det kunstfaglige:

For meg er design og håndverk klart og tydelig mye praktisk arbeid. Du jobber med design på en helt annen måte enn når du driver med kunst. Da ser man på barokken og på stiler, da sitter man ikke og jobber og driver med relieffer og utvikling av logoer, du er ikke der. Vi har valgt å ta inn alt praktisk og hvordan du faktisk designer. Jeg tror det er forskjellen.

En av lærerne mener at designbegrepet er for omfattende, og at det gjerne kunne vært klarere hvordan designbegrepet i utdanningsprogrammet skal forstås:

Jeg synes begrepet design, det er så stort at det kunne gjerne vært snevra inn litt. Jeg så det da vi tok PPU⁴, at de skulle designe på ungdomsskolen hvor de har en og en halv time i uka, ikke det en gang, og så skal de liksom designe et tekstilplagg. Ja, lykkelige til med det, tenkte jeg. Design kan du ikke lære på en og en halv time.

På en av de andre skolene mener lærerne at tilbudet til elevene ble kraftig svekket med Kunnskapsløftet og vektleggingen av yrkesretting i design og håndverk. Her har lærerne valgt å videreføre mye av undervisningsopplegget fra før reformen, fordi de mener at det gir en basis som alle elevene har behov for.

Lærer 1: Før 2006, så hadde vi et fantastisk fint tilbud. Man fikk studiekompetanse det tredje året, og vi har fått alt fra akademiske elever som har gått den veien og studert kunsthistorie, til de mer yrkesrettede som har gått og blitt frisør. Det var en god blanding. Men alle fikk den basisen som vi mener er grunnleggende. Vi kjører fortsatt på med det på Vg1. Fordi vi mener at det er så viktig at vi kan ikke drive undervisning hvis ikke vi har alt dette her i bunnen.

Lærer 2: Uansett om du skal drive videre med interiør eller tekstil eller hva du skal gjøre, så må du kunne tegne, du må kunne masse om fargelære, og så går det på det her med stilhistorie, det er noe som er kjempeviktig. Både på frisør og om du skal bli buntmaker eller hva du skal bli, så må du kunne noe om stilhistorie. Og det hadde vi jo på tegning, form og farge. Elevene er kjempeglad i det.

Ved denne skolen finner yrkesrettingen på Vg1 design og håndverk primært sted i prosjekt til fordypning. Det første semesteret blir elevene orientert om de ulike yrkene innen utdanningsprogrammet. Så velger de hva de ønsker å fordype seg i etter jul. Mulighetene for fordypning er primært knyttet til skolens eget Vg2-tilbud. I vårsemesteret jobber elevene i stor grad i de ulike verkstedene inne på skolen. Om det er elever som ønsker å fordype seg i et fag som ikke tilbys på skolen, forsøker skolen å samarbeide med arbeidslivet eller andre skoler. Men ifølge lærerne velger de fleste elevene «safe», de satser på yrker som finnes i nærområdet eller fag som tilbys på skolen.

Lærer 1: Når elevene her begynner hos oss, så tenker jeg at vi jobber mye med det grunnleggende. Tegning, form og farge og stilhistorie. Og jeg tenker at hvis de har det i bunnen, så er de rusta til å gå videre på det Vg2-løpet de skal. Uansett hva de vil velge. Samtidig så har vi prosjekt til fordypning en dag i uka, hvor vi har litt mer yrkesorientering til å begynne med. Elevene er innom de forskjellige fagene før jul. Så velger de hva de har lyst til å jobbe med etter jul. Om det da er for eksempel en

⁴ Praktisk pedagogisk utdanning

elev som vil bli børsemaker eller som vil bli noe annet enn vi kan tilby her, så må vi prøve å plassere dem ut. Så det med yrkesorientering, hva de kan velge videre er også viktig, synes jeg. Og elevene spør mye om det, for de har ikke fått så mye informasjon på ungdomsskolen.

Intervjuer: Er det mange som vet hva de vil bli?

Lærer 2: De fleste er nokså forsiktige og konservative. Det er veldig få som velger børsemaker eller bøkker eller gjørtler.

Ved denne skolen blir praksisperioder i arbeidslivet i liten grad tatt i bruk på Vg1. Dette begrunnes med at elevene lærer mer på skolen når de i utgangspunktet har så begrensede forkunnskaper.

Det vi har valgt her på skolen, er å ha dem inne på skolen på Vg1. Bli kjent med faget, få jobbe i verkstedene her på skolen. Så er de mer utplassert på Vg2, for der har de mer kunnskap om faget. Da kan de for eksempel føne, eller de kan vaske hår eller skylle ut en hårfarge eller ha et dokkehode stående som de kan flette litt innimellom. Og det er lettere å veilede når du har litt kunnskaper. Så det der med å være utplassert på Vg1, det har blitt litt tulle. Det er jo noe som var departementet sin kjepphest – at elevene skulle være utplassert. Vi opplever egentlig det stikk motsatte. På Vg2 er det reelt, for frisørene skal ut og ha lærlingplass, ikke sant, så de har veldig tett kontakt med bransjen. Og nesten alle som går her på frisør på skolen, de har en lærlingplass å gå til når de er ferdige. Og det er fordi at de har den kontakten.

Også ved denne skolen har de tatt i bruk ungdomsbedrift som pedagogisk metode, men først når elevene begynner på Vg2.

Ved en tredje skole kommer det fram at lærerne internt på skolen har ulike oppfatninger om hvordan undervisningen på Vg1 skal legges opp. En av lærerne som selv er utdannet frisør, forteller at hun opplevde den tydeligere yrkesrettingen i Kunnskapsløftet som en endring i positiv retning. Samtidig gir hun uttrykk for at mange lærere på design og håndverk fortsatte å undervise på samme måte som før reformen, noe som førte til økte motsetninger mellom lærerne.

Lærer 1: En håndverker trenger ikke å være kunstner, trenger ikke all den kunnskapen som kunstbiten på gamle design og håndverk var lagt til rette for. Så ble det her innført, og fra håndverksutgangspunktet syntes vi det hørt fantastisk ut. Du skal forstå økonomi, du skal forstå materialbruk i forhold til sånn en håndverker tenker. En skisse skal du lage sånn som en håndverker tenker. Så ble dette innført i skolene. Alle de som var utdanna kunst- og håndverklærere, dette er min private oppfatning, de syntes at læreplanen ble veldig dårlig, fordi kunstfagene ble borte. De mista faget sitt. Men de tilpasset målene etter det de hadde undervist i før, og underviste videre i kunst og håndverk. Så da vi kom til Vg2, så var bakgrunnen an-

nerledes, målene var tolka forskjellig på Vg1 og Vg2. Dette har jevna seg mye mer ut nå, men det var en veldig trang fødsel. Og det skapte en del konflikter mellom håndverkere og kunstfaglærte.

Intervjuer: Dere er mange lærere som underviser i programfag på Vg1 og Vg2. Er dette en type diskusjon dere har dere imellom, om hva design og håndverk skal være? Eller blir det opp til den enkelte lærere å finne en retning i det?

Lærer 2: Jeg opplever at det er en kilde til litt konflikt. Faktisk. Og at, som [lærer 1] sier, så ligger skillet mellom håndverksfag og litt mer design og kunst. Jeg opplever også at det er ganske stor forskjell på hva Vg2-lærerne i håndverksfag som frisør og blomsterdekoratør, og Vg2-lærerne på interiør og utstillingsdesign, ser som ønskelig at man skal igjennom på Vg1. Og at den kompetansen man trenger til Vg2, eller det man jobber videre med på Vg2, er ganske ulik innenfor for eksempel interiør og utstilling og blomst og frisør på den andre siden. (...) Men kanskje preger det også Vg1-opplæringa her ved skolen. At det faktisk er et sånt skille. Og at det er litt uenighet rundt hvordan man tolker læreplanen.

Læreren som selv har bakgrunn i frisørfaget, er opptatt av at de som skal ut i et håndverksyrke må lære at de ikke kan bruke ubegrenset med tid.

Noen av de store vesentlige forskjellene mellom, nå snakker jeg for frisørfaget som jeg kjenner godt til – og frisør og blomster jobber veldig likt – og for eksempel interiør, er vektleggingen av designprosessen. Det kommer veldig an på hva du vektlegger på Vg1 og hvordan du disponerer tida. For eksempel for en frisør, så er tid penger. Alfa og omega. Du kan ikke sitte og tegne en frisyre i 70 eksemplarer i tre uker før du begynner å klippe. Hvis elevene har vent seg til å jobbe så vanvittig treig fordi de får karakter etter hvor fine tegninger de har laga til den frisyren som aldri har kommet i gang, da må vi sparke dem i gang, de kommer ikke i gang før de kommer i bedrift og får kniven på strupen. Og de får sjokk. De skal ut i arbeidslivet om to år! Mens de som kanskje lager mange design på PC, de som går interiør, de kommer kanskje ikke ut i en ren interiørjobb. Noen av dem får jobb i butikk, noen av dem studerer kanskje videre. Og da kan de sitte og designe på PCen og bruke all verdens tid, så mye de vil. På en helt annen måte. Så derfor er kravene helt annerledes.

Ifølge lærerne som er intervjuet, er læreplanen for programfag på Vg1 svært vid. Den gir rom for ulike tolkninger og mulighet for å legge opp undervisningen på svært ulike måter. Mens én av skolene har valgt å legge stor vekt på praktisk arbeid og å forberede elevene på ulike yrker, har andre skoler valgt å videreføre en undervisning på Vg1 med sterk vektlegging av tegning, design og mer kunstfaglige emner.

Men samtidig som lærerne tolker læreplanen ulikt og legger opp undervisningen forskjellig, så peker noen også på den nødvendige sammenhengen mellom håndverk

og det kreative. Den som vil bli designer, har også behov for å kjenne håndverket. En lærer sier det slik:

Jeg mener at ved å jobbe praktisk og ved å lære teknikk, ved å få lov å lære å bruke verktøy og få lov å lære å kjenne materialet, så opparbeider man seg et grunnlag å være kreativ og jobbe estetisk ut fra. Hvis du ikke får kjennskap til materialene, så vet du heller ikke hvilke muligheter de gir. Det er veldig vanskelig å være kreativ i et materiale du ikke kjenner. Det er vanskelig å se mulighetene og se hvordan du kan bruke det. Så jeg tenker at det å lære grunnleggende materiallære og teknikk, det åpner muligheter heller enn å være en konkurrent.

En annen lærer ved skolen er enig i at det er vanskelig å være kreativ uten å kjenne teknikkene i faget:

Du kan gi noen strikkepinner og garn, og så kan de ikke strikke. «Vær kreativ». Du kan jo ikke bli kreativ hvis du ikke kan teknikken! Du kan sitte og surre garn rundt en dorull og designe masse rart, men du kan ingen teknikker.

Ved den fjerde skolen opplever avdelingslederen at flyttingen av tegning, form og farge var et stort tap for utdanningsprogrammet. På denne skolen har man valgt å legge vekt på media og tegneferdigheter for elevene på Vg1 design og håndverk.

Jeg synes nok at læreplanen på design fokuserer for lite på basisferdigheter innenfor formgivning. Tegning, form og farge het det jo, det gamle løpet. Og det var ganske beskrivende, for uansett om du skulle bli kunstner eller arkitekt eller håndverker, så trengte du opplæring i tegning, form og farge. Men det er liksom vekk. Det står at du skal kunne det litt, men det er ikke presist nok. Sånn at nå vektlegger vi media ganske sterkt hos oss, for vi ser at om de skal på frisør eller interiør og tekstil, så må de kunne tegne. Så vi har rett og slett innført ren tegneundervisning i noen timer, for at de skal få form og alt dette inn i hendene.

I prosjekt til fordypning får elevene ved skolen stasjonsundervisning, der alle skal prøve seg i de ulike programområdene som skolen tilbyr. I høstsemesteret er elevene én måned på hver stasjon. Deretter velger de hva de ønsker å fordype seg i det neste semesteret.

Selv om elevene sier at jeg vil bli frisør, jeg vil bli tekstildesigner, så har vi en rulling på dem. De prøver seg på alle de stasjonene vi har. For vi ser mange ganger at elevene endrer syn på hva de faktisk vil gå videre på. Så får de prøve de ulike, og så får de velge i 2. termin. Noen mener at det er veldig feil modell, at de burde få valgt med én gang. Men vi ser at siden elevene endrer sitt syn, er det riktig å gjøre det sånn som vi gjør det. Og elevene er veldig fornøyd med det. Og så er det faktisk sånn at disse fagene henger litt sammen. Vi skal jo skape helhetlige mennesker, med klær, hår, blomster, smykker. Så det henger sammen.

I vårsemesteret har elevene også praksisperioder i arbeidslivet i prosjekt til fordypning. Skolen har et godt samarbeid med arbeidslivet, spesielt i frisørfaget, der lærerne samarbeider tett med opplæringskontoret. I prosjekt til fordypning får elevene som ønsker å fordype seg i frisørfaget mulighet for praksis i frisørsalong. På Vg2 er det mer praksis i arbeidslivet i prosjekt til fordypning, og mange frisørelever får tilbud om lærekontrakt i bedriften der de er utplassert.

For elevene som ønsker fordypning innen tekstil og interiør, er det vanskeligere å finne relevante praksisplasser i prosjekt til fordypning. Fordypningen i disse fagene foregår derfor i hovedsak på skolen. Om noen elever ønsker seg fordypning i et fag de ikke tilbyr på skolen, vil skolen forsøke å få til et samarbeid med arbeidslivet.

Det er jo sånn at hvis vi har en elev som veldig sterkt ønsker å bli noe så spesielt som seilmaker, så må vi ta kontakt med en seilmaker og prøve å få til et samarbeid med vedkommende. For vi låser ikke døren for elever som ønsker helt spesielle ting. Da må vi ut sammen med eleven og finne samarbeidspartner. (lærer)

Ifølge lærerne er det likevel ikke ofte skolen har elever med helt spesielle utdanningsønsker.

Det er veldig sjelden at de kommer her og vil bli noe helt spesielt. Men vi viser dem hva de har muligheten til å bli, tar dem med til glassblåsere, keramikk kan de få jobbe med... Så vi prøver å vise et variert bilde.

Å skulle gi elevene innsikt i mer enn 50 yrker, anser lærerne gjennomgående som lite realistisk. Mange av fagene er små, og lærerne anser det som lite hensiktsmessig å bruke mye tid på yrker som det er lite sannsynlig at noen av elevene skal ut i.

Lærer 1: Hvorfor skal jeg drive og promotere «jo, det burde du bli», når sannsynligheten for å få jobb er ganske liten, eller at du i det hele tatt får lære plass? Jeg synes det er alt for mange yrker, du klarer ikke å være innom alle. Men design og utvikling av produkter og hvordan du kommer fra en idé til et produkt, den er jo lik. Og dette med motorikk. Men det å være innom gullsmed, urmaker, vi får ikke gjort det. Urmaker er også et døende yrke i dag. Og skomaker...

Lærer 2: Ja, det er en utfordring om vi skal fokusere på at alt det her kan du bli. Men vi har jobba mye med å fokusere på det som er i nærheten og det som er aktuelt for kommende elever å søke til.

En annen grunn til at det er vanskelig å skulle dekke alle yrkene, er at mange av fagene er ukjente også for lærerne selv. Lærerne gir uttrykk for at det er utfordrende å skulle undervise i fag de ikke kan.

Det er frustrerende for mange, veldig frustrerende. Du føler deg ikke helgod, du føler deg halvgod. Så det er en frustrasjon for lærerne også. (lærer)

3.5 Utfordringer og tiltak

Når lærerne blir bedt om å peke på hovedutfordringene i utdanningsprogrammet design og håndverk, slik de ser det, er det noen tema som går igjen fra skole til skole. Det ene er den manglende vektleggingen av praktiske og estetiske fag i grunnskolen. Med få undervisningstimer og liten vektlegging av praktisk arbeid, mangler elevene nødvendige forkunnskaper, og de har heller ikke fått muligheten til å prøve ut egne evner og interesser i praktiske fag. Elevene har ikke fått erfaringer som gir mestringsopplevelser og motivasjon for å velge en utdanning i denne retningen. Mange av lærerne etterlyser derfor en sterkere satsing på praktiske fag i grunnskolen. Samtidig peker flere av lærerne på at håndverksfagenes status er en del av et større bilde, og at elevenes valg også må forstås på bakgrunn av hvilke muligheter utdanningen gir i arbeidslivet.

For å heve statusen til håndverksfag, så må den endringa skje på mange områder i samfunnet samtidig. Jeg tror både i barneskolen, dette med å jobbe med estetiske og praktiske fag har jo vært veldig nedprioritert i mange år, og det er klart at det spiller en rolle. Det gjør noe med valg seinere i livet, og det gjør noe med hvilke ting du opplever og lærer underveis i livet, at det har noe å si. Det er helt klart. Og at lønn har noe å si. At man opplever håndverksfaga som mindre verdt hvis man tenker at de ofte er dårlig betalt. (lærer)

En av intensjonene i Kunnskapsløftet var å tydeliggjøre håndverksprofilen i utdanningsprogrammet design og håndverk. Intervjuene med lærere og avdelingsledere viser imidlertid at mange mener at profilen fremdeles er svært utydelig. Læreplanen er vid, det lokale handlingsrommet er stort, og lærerne som underviser i design og håndverk er i stor grad de samme som tidligere underviste i formgivningsfag. Den uklare profilen kan ifølge lærerne bidra til at så vel rådgivere og lærere som foreldre og elever kan bli usikre på hva design og håndverk er.

Hva er design og håndverk? I skolen har det vært mye privatpraktisering. Man har sulla med sine ting. Det prøver vi å gjøre noe med nå. Men jeg vet ikke. Det der med å gjøre design og håndverk tydeligere, hva er det for noe? Jeg tror det er et mysterium ute blant foreldrene. For foreldrene er de som påvirker ungene. Det er det, det har jeg sett. (lærer)

En av faktorene som bidrar til at utdanningsprogrammet får en uklar profil, er ifølge mange av lærerne at Vg1 er så bredt og skal favne om mange ulike retninger og yrker. Flere av informantene gir klart uttrykk for at de ønsker seg en oppdeling, eller i det minste bedre muligheter for fordypning i ulike materialer på Vg1. Flere tar også til orde for en opprydding i antall fag. I praksis forteller lærerne at de ikke forsøker å dekke alle fagene i «vifta», men at de konsentrerer seg om noen materialer eller fagområder. Hvilke fag som prioriteres, avhenger blant annet av lærernes kompetanse, skolens

egne Vg2-tilbud, eller hvilke fag som gir mulighet for lære-plass og jobb. Når det gjelder arbeidslivets behov, er det i første rekke lokale behov som vektlegges.

Det at læreplanen er så generell, opplever noen lærere som en fordel, mens andre etterlyser klarere føringer. Av intervjuene kommer det fram at muligheten for ulike tolkninger kan bidra til konflikter mellom ulike lærergrupper.

Samtidig som de fleste lærerne gir uttrykk for at design og håndverk henger naturlig sammen, er det ulike oppfatninger om hvilken plass designelementet skal ha og hvor mye tid elevene skal bruke på å lage egne ting. Det å få tid og mulighet til å fordype seg i materialer og teknikker og dermed bli i stand til å skape noe selv, anses av mange lærere som viktig. Dels er dette viktig når elevene skal ut i arbeidslivet. Dels er det viktig for elevenes motivasjon.

Jeg tror om vi kunne fått til at elevene på Vg1 kunne lage noen ting som de hadde lyst til og som noen kunne si at «Så fin den var, har du laga den? Så flink du er!», da hadde vi klart å få til det på Vg1! For sånn var det før. Det trenger ikke å være en blomsterdekorasjon, det trenger ikke å være en frisyre. Det kan være å sy en jakke, det kan være en tøff veske. (...) Så om vi hadde klart å få til at de laget noe som noen hadde lyst på, eller noen sa de var flinke, tror jeg at mye av interessen kunne vært vekket der. For det er liksom ikke så mange som er interessert i å se på en fargesirkel på en tavle. (lærer)

Noen av lærerne legger vekt på at skolene og lærerne som underviser i design og håndverk i videregående, selv kan bidra til å gjøre utdanningen mer synlig. I dette arbeidet er det også av stor betydning å kunne vise fram elevene og de produktene de har laget.

Jeg tror noe av problemet har vært at design og håndverk ikke har vært synlig. Skolene har ikke vært ute i feltet, har ikke hatt god nok kontakt med lokalaviser, lokale bedrifter. Dette med å knytte nettverk, det med å stå og hoie litt. Vi har det nå, vi har vært ute i avisene og hoia, vi jobber masse med å være synlige. Stolte og synlige i samfunnet. Løfte opp design og håndverk. (lærer)

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har vi presentert lærernes vurdering av situasjonen i design og håndverk etter innføringen av Kunnskapsløftet. Intervjuene bekrefter det generelle bildet. Alle de fire skolene har opplevd en betydelig nedgang i antall søkere til Vg1. Konsekvensene av dette er at antall klasser er redusert, tilbud er lagt ned og fagmiljøene er svekket. I tillegg til at antall elever er redusert, opplever lærerne at elevgruppa har endret seg de siste årene. Det er blitt flere elever med lav motivasjon og flere med ulike behov for tilrettelegging. Mange elever er usikre på hva de vil bli. Samtidig er det andre elever som har sterk motivasjon og store forventninger til undervisningstilbudet.

Lærerne peker på ulike årsaker til at færre søker design og håndverk. Noen av årsakene kan relateres til endringer i tilbudsstrukturen. Mange opplever at utdanningsprogrammet omfatter for mange ulike fag og at dette bidrar til å gjøre utdanningsprogrammet utydelig for lærerne selv, for rådgivere i ungdomsskolen, for foreldre og elever. Lærernes oppfatning er at mange rådgivere har liten innsikt i hva slags arbeidsliv elevene skal ut i.

Etter lærernes vurdering er det verken mulig eller ønskelig å gi elevene innsikt i 52 ulike yrker i løpet av Vg1. De fleste konsentrerer seg om noen fag eller noen materialgrupper. Skolenes prioriteringer er gjerne preget av skolenes egne tilbud, lærernes kompetanse og hvor det er mulig å skaffe læreplass.

En uttalt frustrasjon hos mange av lærerne er elevenes manglende forkunnskaper når de begynner på Vg1. Ifølge lærerne har den manglende vektleggingen av praktiske og estetiske fag i grunnskolen ført til at elevene mangler helt elementære ferdigheter i å arbeide med teknikker og materialer. Dette kan også være en medvirkende årsak til at færre elever søker seg til design og håndverk. Når de ikke har hatt mulighet til å jobbe med praktisk arbeid i grunnskolen, har de heller ikke fått mulighet til å utvikle egne interesser og evner i denne retningen.

4 Elevenes erfaringer

I dette kapitlet skal vi se nærmere på erfaringene til elever som går på Vg1, design og håndverk. Hva tenkte de før de startet på Vg1, hvem rådførte de seg med, og hva var bakgrunnen for at de valgte nettopp dette utdanningsprogrammet? Videre kommer vi inn på elevenes møte med skolen og hvordan de opplever skolehverdagen, før vi til sist tar for oss elevenes tanker om videre utdanningsløp, gjennom Vg2 og så videre til lære, påbygging til studiekompetanse eller andre utdanningsplaner.

Elevene som er intervjuet

Til sammen fra de fire skolene intervjuet vi 43 elever. Av disse kom 33 elever direkte fra ungdomsskolen. De øvrige hadde enten hatt en pause eller et friår fra skolen, eller de hadde gjort et omvalg underveis i videregående. Felles for alle skolene vi besøkte var at elevene kom fra et stort geografisk område og fra mange ulike ungdomsskoler. Få elever kjente hverandre fra tidligere. Blant våre 43 elevinformanter var kun tre gutter. Elevene bekrefter at det er få gutter på Vg1 design og håndverk, og i enkelte klasser er det bare jenter.

4.1 Bakgrunnen for å velge design og håndverk

Elevene gir ulike forklaringer på hvorfor de ønsket å søke Vg1 design og håndverk. Mange sier at de alltid har likt å tegne, og at de valgte design og håndverk fordi de har hørt at det passer for dem som er kreative og som liker tegning. Noen sier at de liker å lage ting, å jobbe med hendene, praktiske oppgaver. Flere forteller at de likte kunst- og håndverksfaget på barne- og ungdomsskolen, og at dette faget bidro til at de valgte å søke design og håndverk.

Liker du kunst og håndverk, så er du egentlig en kreativ person, og da passer du inn på linja her med én gang. (elev)

Mange elever virker usikre på hvilket yrke de vil utdanne seg til. Ved alle skolene er det likevel noen elever som forteller at de vil bli frisører, og «da må du gå design og håndverk først», som en elev sa. Noen få elever har konkrete planer om å utdanne

seg til et av de øvrige håndverksyrkene i utdanningsprogrammet, blant annet er det et par elever som vil bli smed. En av disse visste at det også er mulig å bli smed gjennom et kryssløp fra Vg1 teknikk og industriell produksjon, men valgte design og håndverk for å få med seg den kreative biten.

Noen av elevene vi har intervjuet tenker seg et alternativt løp mot yrker som krever høyere utdanning og som i utgangspunktet ligger fjernt fra design og håndverk. Eksempelvis er det en elev som vil bli politi, en annen som vil bli jordmor og en tredje som vil bli psykolog. Disse elevene forteller at de har tenkt å ta påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2 og antar at det er bedre å ha to praktiske og ett teoretisk år enn å skulle gå tre år på studiespesialisering. En stor andel av elevene som er intervjuet forteller at de valgte design og håndverk fordi de er lei av teoretiske fag, uten å ha noen klar oppfatning om hva de vil gjøre videre.

Jeg tror man er temmelig lei av teori når man går ut av tiende, derfor valgte jeg design. (elev)

Noen elever hadde forventninger om at Vg1 design og håndverk ville bli et ganske avslappende år, uten for mye stress og mas. For enkelte var dette viktig også av hensyn til utfordringer de hadde med egen helse. Flere av elevene som er intervjuet er åpne om at de har ulike utfordringer, som sosial angst, dysleksi eller generelle konsentrasjonsvansker.

De aller fleste elevene hadde hatt design og håndverk som sitt førstevalg. De fleste har søkt seg til en skole nær hjemstedet, og mange gir uttrykk for at det var viktig for dem å kunne bo hjemme. En del elever, spesielt på de mindre stedene, har lang reisevei og må stå opp svært tidlig for å rekke skolen. Noen elever bor på internat, fordi reiseveien ellers ville bli for lang. Få elever som ble intervjuet har imidlertid flyttet langt for å kunne få nettopp dette undervisningstilbudet.

Rådgivning på ungdomsskolen

Elevene forteller at de har hentet informasjon om skoler og utdanningsmuligheter fra flere ulike kilder. Mange viste til rådgivere på ungdomsskolen som en viktig informasjonskilde. Erfaringen med rådgivningen på ungdomsskolen var blandet. Flere elever syntes de hadde fått lite hjelp av rådgiver, noen mente at rådgiver visste lite om design og håndverk, og enkelte elever fortalte at de var blitt feilinformert. Hovedinntrykket er likevel at rådgiverne er en viktig informasjonskilde for elevene. Det er tilsynelatende store forskjeller fra skole til skole i hva slags rådgivningstilbud elevene har fått. Noen sier de ikke har fått tilbud om individuell veiledning, mens andre har hatt flere samtaler med rådgiver, i noen tilfeller også sammen med foreldrene.

Ut fra intervjuene med elevene er inntrykket at rådgivningen i liten grad har fokusert på konkrete yrker eller på hvilke muligheter de ulike utdanningstilbudene gir

i arbeidslivet. Enkelte elever hadde fått råd om å søke design og håndverk vel så mye på grunn av det sosiale miljøet som på grunn av det faglige innholdet:

Jeg hørte fra rådgiver på skolen at dette var et fint miljø for de som følte at de ikke passet inn. Det viser seg at rådgiver hadde rett. (elev)

I tillegg har flere elever også fått råd og veiledning fra kontaktlærerne på ungdomsskolen. Kontaktlærerne har ikke nødvendigvis full oversikt over de ulike utdanningstilbudene i videregående opplæring. De har imidlertid kjennskap til den enkelte elev og kan ut fra dette ha en oppfatning av hvordan elevene vil finne seg til rette på ulike utdanningsprogram. «Kontaktlærer sa at den linja ville jeg trives på», sa en elev.

Ut fra hva elevene selv forteller om hva slags råd de har fått fra rådgivere og lærere på ungdomsskolen, ser det ut til at det ofte er det sosiale miljøet på skolen og utdanningsprogrammet som vektlegges, mens det tilsynelatende blir lagt mindre vekt på det faglige innholdet, videre utdanningsmuligheter, aktuelle yrker eller muligheter i arbeidslivet.

For å få mer informasjon om hvilke muligheter som finnes, har elevene i stor grad benyttet seg av ulike kilder på internett, dels med veiledning fra rådgivere på ungdomsskolen, dels på eget initiativ og dels sammen med foreldrene. Nettstedene som oftest ble nevnt under intervjuene som nyttige informasjonskilder, var vilbli.no, utdanning.no og skolenes egne nettsider, i tillegg til søk på Google og YouTube.

Hospitering og besøk på skolen

Flertallet av elevene som ble intervjuet hadde benyttet seg av tilbud om hospitering i videregående skole i forbindelse med faget Utdanningsvalg på ungdomsskolen. Noen hadde hatt to dager hospitering, andre én dag. Erfaringene med hospitering var i all hovedsak positive. Dette elevutsagnet er karakteristisk:

Det var veldig gøy, for du fikk litt inntrykk av at dette mest sannsynlig er folk som du kommer til å trives sammen med, både lærere og hvilken type elever det var der. Det var mange med samme interesse.

Et generelt inntrykk fra intervjuene er at det elevene først og fremst oppnådde under hospiteringsbesøkene, var å få et inntrykk av skolens lokaler og av miljøet, elevene og lærerne. Hospiteringen gir imidlertid begrenset kjennskap til innhold og arbeidsmetoder i design og håndverk.

Man får se litt på hvilke elever og lærere som er her, men man får ikke så godt inntrykk av hvordan undervisningen er. (elev)

En del elever hadde også benyttet seg av tilbud om åpen skole, der de kunne besøke videregående skoler, i noen tilfeller også sammen med foreldrene. Intervjuene tyder på

at muligheten for å besøke skolen på forhånd og danne seg et inntrykk av hvordan det er å være elev der, er av stor betydning for mange unge før de velger skole og utdanning.

Foreldrenes vurderinger

I intervjuene gir elevene uttrykk for at samtaler med foreldrene har vært viktige i forbindelse med valg av utdanning. Foreldrene har ikke nødvendigvis så god kjennskap til de ulike utdanningstilbudene og hvilke muligheter de gir. Tvert imot er det mange elever som forteller at foreldrene i utgangspunktet vet lite om valgmulighetene og om utdanningsprogrammet design og håndverk. Om ikke foreldrene er den viktigste informasjonskilden, er det likevel av stor betydning for elevene å ha foreldrenes støtte for egne utdanningsvalg. De fleste elevene sier at foreldrene har vært støttende til valget og lagt vekt på at de må velge ut fra egne interesser. Samtidig er det noen som forteller at foreldrene, eventuelt én av foreldrene, har gitt uttrykk for skepsis. Eksempelvis sa en elev at faren ville at hun skulle gå en «ordentlig linje og få en ordentlig utdanning». Ifølge elevene selv handler foreldrenes skepsis mest om usikkerhet med hensyn til hvilke jobbmuligheter utdanningen gir. Noen av elevene hadde en viss forståelse for foreldrenes uro:

De vil det beste for oss, det skjønner jo vi også. De vil at vi skal ha gode liv.

Andre elever mener at foreldrenes skepsis handler om mangel på informasjon. Noen forteller at de har måttet informere og overbevise foreldrene om at design og håndverk er et godt valg.

Jeg forklarte mamma hvordan det var, og da ble hun veldig trygg på at det var noe for meg. (elev)

Tilgangen til skoletilbud nær hjemmet spiller også inn i de unges samtaler med foreldrene om aktuelle utdanningsvalg. De fleste elevene er 15–16 år og fremdeles umyndige når de begynner på Vg1, og for mange er det ikke aktuelt å flytte hjemmefra:

Mamma rådet meg til å gå her, jeg fikk ikke lov til å flytte til et annet sted. (elev)

Selv om elevene beskriver samtaler med lærere, rådgivere, foreldre og andre som nyttige, framsto mange også som bestemt på at valget av utdanning til sjuende og sist måtte være et valg de tok selv. Samtidig ga flere av elevene uttrykk for at de syntes det var tidlig å velge, og at grunnlaget for å velge en utdanning da de gikk på ungdomsskolen var for dårlig.

Elevenes forventninger

Generelt uttrykte elevene at de hadde nokså begrenset kjennskap til hvilke yrker de kunne utdanne seg til. Mange elever forteller at de ikke hadde så mange konkrete forventninger til selve undervisningsopplegget på Vg1 design og håndverk. Flere elever så på overgangen fra ungdomsskolen til videregående skole som en ny start, med et nytt miljø, nye lærere og elever. Noen hadde forventninger om at de skulle få tegne mye, andre håpet at de skulle få mulighet til å jobbe med praktiske oppgaver i verksted. Enkelte elever, spesielt de som var orientert mot konkrete håndverksfag, hadde høye forventninger til undervisningsopplegget på Vg1, noe som illustreres av følgende utsagn:

Jeg hadde ganske høye forventninger og var spent på hva de hadde å by på. Jeg er veldig glad i håndverk, og jeg forventet at det skulle være mye gammelt håndverk, som tre og lær og sånn. (elev)

4.2 Møtet med skolen

Når elevene blir bedt om å beskrive hvordan de opplevde det første møtet med skolen, legger de fleste vekt på det sosiale, hvordan det var å bytte miljø. For de fleste innebærer det å begynne på videregående skole at man begynner på en større skole. Mange kjente noen andre elever på forhånd, men det var også en del elever som begynte på en skole der de ikke kjente noen. Flere elever beskriver det første møtet med skolen som litt skremmende. Samtidig gir mange av dem svært positive beskrivelser av den første tiden på skolen. Her må vi ta forbehold om at gruppeintervju som metode kan bidra til å forsterke de positive utsagnene om skolen og elevmiljøet. De elevene som i liten grad har funnet seg til rette, vil trolig i mindre grad enn andre elever ønske å delta i en undersøkelse av denne typen. Samtidig vil det være vanskelig for enkelte elever å gi uttrykk for eventuelle negative erfaringer dersom dette avviker fra det bildet de andre elevene i gruppa gir. Når det er sagt, var det likevel slående hvor positive og samstemte elevene var i sin beskrivelse av sitt første møte med skolen.

Godt sosialt miljø

Ved alle de fire skolene ga elevene uttrykk for at de raskt ble kjent med de andre elevene og med lærerne, og flere snakket om at det gikk lett «å finne hverandre». Slik vi oppfattet det, opplevde mange av elevene på Vg1 design og håndverk at de hadde kommet sammen med likesinnede. Elevene opplevde å ha mange felles interesser, samtidig som erfaringen var at design og håndverk ga rom for at elevene var forskjellige og hadde sine særpreg.

Jeg møter folk som har samme interesser, og her fikk jeg venner etter en halv uke.
(elev)

Flere elever definerte miljøet på design og håndverk i kontrast til studiespesialisering, som de oppfatter som et miljø med mindre samarbeid, mer konkurranse mellom elevene og mindre rom for elever som er annerledes. Noen forteller at de selv har vært utsatt for mobbing på tidligere skoler, mens de nå opplever å ha funnet et mer aksepterende miljø, der elevene støtter hverandre, og der lærerne ser elevene og tar hensyn til at de har ulike behov.

På denne linja kan du være akkurat som du er, det er ingen som rakker ned på deg.
(elev)

Det er tilsynelatende flere faktorer som bidrar positivt til miljøet. For det første har elevene felles interesser som det å tegne, være kreative og arbeide med hendene. Flere gir uttrykk for at det er større rom for forskjellighet på en kreativ linje som design og håndverk. Noen legger vekt på at det som er annerledes nå, sammenlignet med tidligere, er at de får jobbe med ting de liker. Andre forteller at det er mindre konkurranse og mer samarbeid på Vg1 design og håndverk enn de har vært vant til fra tidligere. Det at skolehverdagen og arbeidsoppgavene ikke blir forbundet med en opplevelse av å skulle konkurrere og prestere, beskriver elevene som viktig. De opplever at de kan senke skuldrene, og at det er mindre stress og mas enn det de opplevde på ungdomsskolen.

Felles for alle elevene vi intervjuet er at de er i små klasser, med omtrent 10–15 elever. Dette opplever elevene som positivt, fordi det gir god arbeidsro og fint samhold i klassen.

Elevene forteller at de lærer mye av hverandre og støtter opp om hverandre i stedet for å bryte hverandre ned. Det er i alt overveiende *samboldet* som trekkes fram når elevene beskriver sine opplevelser av å være forskjellige, men knyttet sammen av en felles interesse for det kreative.

Mange av elevene er her fordi de vil gå på denne linja, de er ikke her fordi de ikke vet hva de skal gjøre. (elev)

Opplevelse av mestring

På intervjutidspunktet hadde elevene fullført første semester på Vg1 og var i gang med andre semester. Mange hadde gjennom ungdomsskoletiden blitt fortalt at videregående skole kom til å bli mer krevende enn ungdomsskolen. De fleste vi intervjuet ga imidlertid uttrykk for at de snarere opplevde skolegangen nå som lettere og mer motiverende. De fleste hadde få eller ingen lekser, noe de opplevde som positivt. Elevene opplevde også at fagene i større grad enn tidligere var relatert til ting som de var interessert i og ønsket å lære mer om. Flere elever forteller at lærerne kobler fellesfagene til program-

fagene der det er mulig, noe som også gjør det lettere å forstå fellesfagene. Mange sier at de får vesentlig bedre karakterer nå enn de fikk på ungdomsskolen, og flere forteller at de nå endelig gleder seg til å gå på skolen. Den tryggheten elevene opplever i klassemiljøet, har bidratt til at de mestrer skolearbeidet bedre enn før. Én elev forteller:

Jeg kan stå og snakke foran klassen uten at jeg må springe ut fordi jeg står og skjelver noe djevelsk.

I flere av elevintervjuene gis lærerne gode skussmål. Når elevene skal beskrive hva som kjennetegner de gode lærerne, legger de først og fremst vekt på lærernes engasjement og hvordan de møter elevene. Utsagnet fra denne eleven er illustrerende:

Hun bryr seg virkelig om oss, du merker at hun vil det beste for oss.

Når elevene skal beskrive hva det er de liker så godt med lærerne, hører vi at lærerne strekker seg langt i å legge til rette i undervisningen, de forklarer ting nøye, de har god kjennskap til elevene og de inviterer elevene til å komme og snakke, også om utenom-faglige ting.

Elevene opplever at lærerne støtter og hjelper, har humor og godt humør, og er rettferdige og snille. Samtidig sier elevene at lærerne også kan stille krav og være strenge, noe elevene ser som positivt.

Ulike oppfatninger av det faglige innholdet

Når det gjelder det faglige innholdet, gjenspeiler elevenes vurderinger at de i utgangspunktet hadde ulike forventninger til hva Vg1 design og håndverk skulle være. Vi har sett at mange elever velger design og håndverk fordi de liker å tegne. Noen av disse hadde håpet at de skulle få tegne mer enn de faktisk gjør, og at det skulle være mer fri tegning. Mange av elevene som er intervjuet, har tenkt å bli frisører. Det virker likevel som om de fleste er forberedt på at muligheten til å fordype seg i frisøryrket vil være begrenset før de kommer på Vg2. Noen elever forteller også at de er glade for å få mulighet til å prøve ut andre ting før de bestemmer seg for å gå videre med frisørutdanningen. Enkelte elever som er opptatt av tradisjonelle håndverksfag, sier at de hadde håpet at de skulle få mulighet til å jobbe mer med praktiske oppgaver i verkstedene på skolen.

Vi kunne godt brukt mer tid i verkstedene og mindre på design og Photoshop. (elev)

Generelt er det likevel få elever som er åpent kritiske til det faglige innholdet på Vg1. Noen sier at undervisningen er annerledes enn de hadde forventet, men at dette ikke betyr at det er negativt. Én elev sammenligner erfaringen så langt på Vg1 med å se en film som er basert på en bok man har lest:

Det er som å lese en bok, så lager du en egen film i hodet. Men når du ser den filmen som boken er basert på, så er den litt annerledes. Når du tenker at denne skolen er sånn og sånn, så kommer du og ser at den er annerledes, det er ulikt fra hva du tenkte. Men det er ikke negativt for det.

Ved to av skolene har en stor del av undervisningen i programfag og prosjekt til fordypning vært rettet inn mot arbeid i ungdomsbedrift. Ingen av elevene vi intervjuet visste da de søkte seg til Vg1 at de kom til å jobbe med ungdomsbedrift. Ungdomsbedriftene er organisert med fire til seks elever, med en arbeidsdag i uka. Alle elevene får én eller flere roller i bedriften, som daglig leder, økonomisjef, produksjonssjef, personalsjef eller salgssjef.

Generelt er inntrykket at elevene synes det har vært en nyttig erfaring å etablere og drive en egen bedrift. Når elevene peker på positive erfaringer fra å arbeide med ungdomsbedriften, handler det i stor grad om at de synes de har fått en nyttig innføring i arbeidslivet og i ulike roller i en bedrift. Flere sier også at de synes de har lært mye om seg selv.

Samtidig som elevene opplever at arbeidet med ungdomsbedriften har gitt verdifulle erfaringer, er det flere som gir uttrykk for at de etter hvert begynte å bli ensformig. De forteller at det var gøy i starten, men at arbeidet etter hvert begynner å bli ensformig.

Det første semesteret på Vg1 hadde elevene i liten grad praksis ute i arbeidslivet. De fleste elevene hadde likevel vært ute i en bedrift noen få dager. Mange elever hadde selv skaffet seg praksisplass. Enkelte hadde fått praksisplass som var relevant for deres yrkesplaner. Én elev hadde vært i en frisørsalong, en annen i en blomsterbutikk. For de fleste elevene var likevel arbeidsplassen mer et møte med arbeidslivet enn et møte med et relevant og ønsket yrke. Elevene mente at det uansett var viktig å få noe arbeidserfaring og å smake på hva en arbeidsdag kan inneholde. De fleste elevene har i utgangspunktet liten eller ingen arbeidserfaring. Mange forteller at de skal få mer arbeidslivspraksis i andre semester. Når de skal være mer ute i praksis, har de fleste også forventninger om å få oppgaver med relevans for utdanningen.

Kjennskap til yrkene i utdanningsprogrammet

Programfaget design og håndverk skal i teorien kunne forberede ungdommene til yrkesvalg innen 52 ulike yrker. Et naturlig spørsmål i intervjuene med elevene var derfor hvorvidt de opplever å få kjennskap til bredden i yrkesvalg i løpet av Vg1. Hvilken strategi skolene har med hensyn til å informere om, gi innføring i og muligheter til å forsøke seg i ulike yrker, er behandlet i kapittel 3. Her gjengir vi hvordan elevene selv opplever å komme i befatning med de ulike yrkene.

Det generelle bildet er at elevene opplever å få noe kjennskap til de fleste yrkesmulighetene, men at de gjerne skulle visst mer om hva de ulike yrkene går ut på. Én

måte å vinkle kjennskap til yrkene på, er gjennom arbeid med ulike materialer. Mange av elevene forteller at de så langt har jobbet mest med papir og tekstil, men hatt mindre berøring med tre og metall.

Kjennskap til de ulike yrkene kan elevene også få gjennom lærer, ved å besøke bedrifter eller ved at ulike yrkesutøvere blir invitert til skolen. Ifølge elevene får de først og fremst kjennskap til de ulike yrkene ved at lærerne informerer om dem. Elevene er klar over at utdanningsprogrammet omfatter et bredt spekter av yrker, og de anser det ikke som realistisk å skulle prøve ut alle.

Noen av elevene har vært på besøk hos ulike yrkesutøvere. Ved én skole fortalte elevene engasjert om et besøk hos en smed. Flere la vekt på verdien av å få se med egne øyne hva et yrke går ut på:

Det er spennende å få prøvd ut litt forskjellig, ikke bare høre om det. Det er bra vi får besøkt noen også. (elev)

Flere elever understreket at de også selv har et ansvar for aktivt å be om informasjon om det er et yrke de er spesielt interessert i:

Hvis elever lurar på noe med andre fag, så får de svar, mer enn at de får informasjon om alle. Hvis de er nysgjerrig på blomsterdekoratør, kan de spørre lærer om de kan få møte noen. (elev)

4.3 Videre planer

Elevene som er intervjuet har gått et snaut halvår på Vg1, og søknadsfristen for å søke Vg2 er like om hjørnet. Vi spurte derfor om elevene visste hvilket Vg2-program de vil søke på, og hvordan de begrunner dette valget.

De fleste elevene har bestemt seg for hva de vil søke på til Vg2, mens noen er fremdeles usikre. Mange vil søke seg til frisør, og en del vil søke seg til interiør og utstillingsdesign. Mens elevene var opptatt av å bo hjemme da de søkte seg til Vg1, er det flere som er innstilt på å flytte for å få det tilbudet de ønsker på Vg2. Noen vil flytte til en større by, og enkelte planlegger å flytte til et annet fylke for å få det tilbudet de ønsker. Eksempelvis vet de to elevene som vil bli smed, at de må flytte til et annet fylke om de skal komme videre med utdanningen. Hovedinntrykket er likevel at de fleste elevene velger et Vg2-tilbud som tilbys nær hjemstedet, for å slippe å flytte hjemmefra.

En del av elevene er fremdeles ganske usikre på hva de vil gjøre videre, i hvert fall etter Vg2. I løpet av skoleåret er det også en del elever som har endret planer om hva de vil gjøre på Vg2. Noen har i løpet av Vg1 fått økt innsikt i hva som kreves i ulike

yrker, samtidig som de er blitt mer bevisst på egne interesser, og kanskje også på egne begrensninger. Denne eleven er ett eksempel:

Opprinnelig hadde jeg tenkt å ta interiør, men nå tenker jeg på blomster. Men det er like så greit, for blomster, der får jeg tid til å være litt alene når jeg holder på med det håndverksmessige arbeidet, og så kan jeg veksle mellom å ha kundebehandling og å være alene og jobbe. Jeg hadde ikke greid frisør, for da måtte jeg være sånn blid og glad og snakke med folk hele tiden...

Vi har tidligere vært inne på at mange av elevene ikke hadde så klare forventninger til hva som ventet dem på Vg1. Derimot har elevene mer tydelige forventninger om at de i løpet av Vg2 skal ha fått så god kjennskap til aktuelle yrker at de vet hva de går til. For eksempel forventer frisørelevne at de får nok tid i en frisørsalong på Vg2 til å ha kjent på alle sider ved yrket, at de vet mer om hva jobben går ut på og at de får oppleve hvordan det er å jobbe med kunder. Selv om elevene som sier de vil bli frisør i stor grad aksepterer bredden på Vg1, gir flere av dem også uttrykk for at de ser fram til å kunne fordype seg mer på Vg2:

Jeg føler at jeg gjør mange ting nå som jeg ikke synes er så veldig gøy. Det blir litt deilig til neste år å gjøre litt mer av det man liker. (elev)

Elevene som har planer om å bli frisører, ser i hovedsak for seg at de vil søke læreplass etter Vg2. De som skal søke interiør og utstillingsdesign på Vg2, er mer usikre, men flere i denne gruppa tenker på å søke påbygging til generell studiekompetanse for så å studere videre. Andre elever har planer om å ta et år på folkehøyskole. Elevene som har planer om å søke læreplass etter Vg2, ser fram til å begynne i lære og komme i gang med faget. Noen elever vil søke seg til private utdanningstilbud, og noen ønsker å studere i utlandet.

På spørsmål om hva de legger vekt på når de skal velge et framtidig yrke, trekker elevene fram at det må være noe man liker å holde på med, noe som er lystbetont og som man kan trives lenge i. Andre vektlegger helse, at de må kunne stå i jobben lenge. Når de utfordres på betydningen av lønnsnivå, svarer mange at de må ha en inntekt de kan leve av, men ut over det er lønnsnivået mindre viktig.

4.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi spurt elever på Vg1 design og håndverk om bakgrunnen for at de søkte seg til dette utdanningsprogrammet, om hvordan de opplevde møtet med skolen og om sine planer videre etter Vg1.

Intervjuene viser at mange av elevene i utgangspunktet visste lite om design og håndverk da de søkte. Mange har hørt, blant annet fra rådgiverne på ungdomsskolen, at dette er et utdanningsprogram som passer godt for folk som er kreative og liker å tegne. Noen har valgt design og håndverk fordi de er lei av skole og teoretiske fag, og fordi de ønsker seg en utdanning med mer praktisk innhold. En del elever forteller at de vil bli frisør, og da er design og håndverk veien å gå. Enkelte elever tar sikte på å utdanne seg til et av de mindre håndverksfagene i programmet, som smed eller glassblåser. Noen elever har tenkt å ta høyere utdanning etter videregående skole. De planlegger å ta påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2. Grunnen til at de begynner på design og håndverk, er at de antar at det er lettere å ha to praktiske og ett teoretisk år enn å gå tre år på studiespesialisering med bare teoretiske fag.

Når elevene skal beskrive møtet med skolen på Vg1, legger mange vekt på sine positive erfaringer i møtet med elever og lærere på Vg1. Ved alle de fire skolene vi har besøkt, opplever elevene miljøet som trygt og inkluderende. De har møtt elever med felles interesser, samtidig opplever mange at design og håndverk er et utdanningsprogram med aksept for forskjellige mennesker. Mange elever føler seg også godt ivaretatt av lærerne på skolen.

Når det gjelder den faglige utviklingen, forteller mange elever at de er mer motivert og at de oppnår bedre karakterer på design og håndverk enn de gjorde på ungdomsskolen. De fleste elevene er usikre på hva de skal bli og setter pris på å få mulighet til å prøve ut ulike oppgaver på Vg1. Noen elever sier at de gjerne skulle ha visst mer om hva de ulike yrkene i utdanningsprogrammet går ut på. Andre etterlyser mer praktisk arbeid i verkstedene eller mer varierte oppgaver. Alt i alt er likevel tilbakemeldingen fra elevene på Vg1 at de trives godt, både faglig og sosialt.

Når det gjelder videre planer, er mange av elevene fremdeles usikre på hva de skal bli. En del har endret planer underveis i Vg1 på bakgrunn av erfaringer de har fått på skolen. Mange planlegger å ta påbygging, og noen vil ta kryssløp til andre utdanningsprogram, som for eksempel barne- og ungdomsarbeiderfaget. For øvrig er det stor variasjon i elevenes planer. Noen vil gå et år på folkehøgskole, andre vil søke opptak på en privatskole og noen vil studere i utlandet. Elevene som har sett seg ut konkrete yrker, som frisør eller smed, har som regel en klar plan for det videre løpet.

På spørsmål om hva som er viktig for dem når de skal velge yrke, legger elevene vekt på at det viktigste er å finne noe de trives med. De må ha en lønn de kan leve av, men ut over det mener mange at lønn er mindre viktig.

5 Oppsummering og diskusjon

Bakgrunnen for denne rapporten er nedgangen i søkertall til utdanningsprogrammet design og håndverk de siste årene. Hovedformålet med rapporten har vært å få mer kunnskap om forhold som har betydning for rekrutteringen av søkere til design og håndverk og til de ulike fagene innen utdanningsprogrammet. Fra 2007 til 2015 er antall søkere til design og håndverk nesten halvert. Nedgangen i søkertall har ført til at mange Vg2-tilbud er lagt ned. Når et tilbud forsvinner, vil det igjen ha betydning for søkningen, slik at man får en selvforsterkende effekt. I tillegg til at antall søkere går ned, er det mange elever som begynner på design og håndverk, men som avbryter opplæringen eller bytter over til andre utdanningsløp. Vi har tidligere påpekt at årsaken til nedgangen i søkningen til design og håndverk er sammensatt (Høst et al. 2015). Endringene i tilbudsstrukturen er trolig bare én av forklaringene. Nedgangen i søkningen til yrkesfagene generelt og håndverksfagene spesielt er en tendens vi også ser i en rekke andre land, og den må ses i sammenheng med utviklingstrekk i arbeidslivet og i samfunnet. Dette er forhold som i begrenset grad lar seg påvirke av endringer i tilbudsstrukturen.

I dette kapitlet vil vi oppsummere hovedfunn i rapporten. På bakgrunn av dette vil vi diskutere hva som framstår som aktuelle utfordringer og mulige tiltak rettet mot utdanningsprogrammet design og håndverk.

5.1 Design – eller håndverk?

Utdanningsprogrammet omfatter et bredt spekter av yrker. Mange av disse er tradisjonelle håndverksfag som på mange måter utgjør kjerneområdet i fag- og yrkesopplæringen. Dette er områder der svennebrevet står sterkt, og der lærlingordningen er viktig som rekrutteringsordning. Designbegrepet på sin side har en forholdsvis kort historie i videregående opplæring. Innføringen av designbegrepet er tidligere blitt beskrevet som overgangen til en ny tid, med sterkere vektlegging av den estetiske utformingen og opplevelsen. Det å produsere egne bruksting fra bunnen av, kom mer i bakgrunnen (Aakre 2013, 2014). Et av hovedfunnene i vår undersøkelse er at utdanningsprogrammet design og håndverk i dag framstår med en uklar profil. Lærerne gir uttrykk for at dette kan være en medvirkende årsak til at færre unge søker seg til utdanningsprogram-

met. Selv opplever lærerne at det er uklart hva formålet med Vg1 design og håndverk skal være. Vektleggingen av designelementet i programmet framstår som et sentralt spørsmål. Noen lærere gir uttrykk for at designelementet tar for stor plass og for mye tid. Dette går på bekostning av det håndverksfaglige og utviklingen av praktisk kunnskap hos elevene.

En viktig endring som ble gjort i Kunnskapsløftet, var å flytte kurset tegning, form og farge til utdanningsprogrammet studiespesialisering. Dette skulle bidra til å tydeliggjøre den yrkesfaglige profilen i utdanningsprogrammet design og håndverk. Lærere med håndverksfaglig bakgrunn opplevde denne endringen som en forbedring, og forventet at det nå ville bli mer tid til praktisk arbeid på Vg1. Andre lærere opplevde flyttingen av tegning, form og farge som et stort tap. De gir uttrykk for at kurset inneholdt elementer som alle elevene har bruk for, uansett hva de skal bli. Læreplanen gir rom for ulike tolkninger, og inntrykket fra intervjuene er at dette kan være en kilde til konflikt internt på skolene. Enkelt sagt er kjernen i konflikten hvor mye tid elevene skal bruke til å arbeide med verktøy, materialer og teknikker på Vg1, og hvor mye tid som skal brukes til teori og arbeid med tegning og skisser. Grunnleggende sett er dette likevel et spørsmål om utdanningsprogrammets identitet og hva slags yrker utdanningen skal forberede elevene til. Mye tyder på at det er behov for en klargjøring på dette området, og at dette spørsmålet i mindre grad enn i dag bør overlates til den enkelte skole eller den enkelte lærer.

5.2 For mange fag?

En tydelig tilbakemelding fra lærerne er at design og håndverk omfatter for mange yrker, og at bredden kan medvirke til å gi utdanningsprogrammet en uklar profil. Det er urealistisk å gi elevene en innføring i 52 yrker på Vg1. Lærerne sier selv at de mangler kompetanse til å formidle innholdet i fagene på en god måte. Noen stiller også spørsmål ved hvor hensiktsmessig det er å promotere utdøende fag overfor elevene. Den praktiske konsekvensen av dette er at mange fag får en overflattisk omtale. Elevene selv gir i liten grad uttrykk for at de ønsker mer kunnskap om alle de små fagene. Samtidig forteller de engasjert om at det er nyttig å møte aktive yrkesutøvere og få vite mer om hva arbeidet går ut på.

Skolene vi har besøkt begrenser seg til å informere elevene om yrkene som omfattes av programmet. I undervisningen konsentrerer de seg likevel om noen få områder på Vg1. De faktorene som påvirker tilbudet til elevene, er i første rekke lærernes kompetanse og skolenes tilbud på Vg2. I noen grad forsøker skolene også å ta hensyn til hvor det er mulig å få læreplass og jobb.

Hvordan tilbudsstrukturen skal ivareta hensynet til de små og verneverdige håndverksfagene, er et spørsmål som ligger utenfor dette prosjektet. En generell tilbakemelding fra lærerne er at de opplever det som krevende å skulle synliggjøre et så stort antall fag på en god måte for elevene. Konsekvensen er at mange yrker blir utydelige for elevene. Bredden i utdanningsprogrammet kan også bidra til at programmet som helhet får en utydelig profil.

En av begrunnelsene for bredere innganger til yrkesfagene har vært at man ønsker å oppnå en jevnere kjønnsfordeling. Et formål med å flytte noen av trearbeidsfagene til design og håndverk, kan ha vært at man ønsket at dette skulle føre til at flere gutter søkte seg til programmet. I praksis virker det som om det motsatte har skjedd. Gutter søker seg i svært liten grad til design og håndverk, som i dag domineres av frisørfaget, interiør og utstillingsdesign, design og tekstil og blomsterdekoratørfaget. Dette er fagområder som har en klar overvekt av kvinnelige søkere. Det kan derfor se ut til at den store bredden i design og håndverk ikke har ført til en jevnere kjønnsfordeling, men tvert imot til en feminisering av utdanningsprogrammet.

Spørsmålet om bredde og fordypning i tilbudsstrukturen handler også om i hvilken grad elevene skal få mulighet til å fordype seg i aktuelle lærefag på Vg1. Lærerne forteller at de fleste elevene som begynner på Vg1, er usikre på hva de skal bli. De som er mest sikre, er gjerne de som vil bli frisører. Også blant disse er det imidlertid en del som endrer oppfatning underveis i Vg1. Dette bildet bekreftes i stor grad av elevene. Det generelle inntrykket er at elevene setter pris på muligheten til å prøve ut ulike yrker og arbeidsoppgaver på Vg1. Mange gir samtidig uttrykk for at de forventer å få mulighet til å fordype seg i mer konkrete yrker på Vg2.

5.3 Rådgivernes kunnskap om faget

En klar tilbakemelding fra lærerne og til dels også fra elevene, er at rådgiverne på ungdomsskolen har begrenset innsikt i utdanningsprogrammet design og håndverk og hvilke muligheter denne utdanningen gir. Lærernes erfaring er at mange elever blir veiledet til å søke design og håndverk om de liker å tegne eller om de liker faget kunst og håndverk på ungdomsskolen. Dette inntrykket bekreftes i stor grad av elevene. Intervjuene med elevene tyder også på at det er store forskjeller mellom skolene når det gjelder kvaliteten i rådgivningen. Inntrykket er at rådgivningen i liten grad dreier seg om hvilke yrker utdanningsprogrammet kvalifiserer for og hva slags kunnskap og ferdigheter som kreves i disse yrkene.

Flere av de videregående skolene har forsøk å invitere rådgivere fra ungdomsskolene til egne skoler for å informere om utdanningsprogrammet design og håndverk og om sitt eget utdanningstilbud, men uten å lykkes. Undersøkelsen tyder på at det er et stort

potensial for et tettere samarbeid mellom ungdomsskoler og videregående skoler når det gjelder rådgivning om utdannings- og yrkesvalg. Trolig er det også behov for et tettere samarbeid mellom rådgiverne og det lokale arbeidslivet, blant annet med tanke på behovet for lærlinger og fagarbeidere. En utvikling av rådgivningen og yrkesveiledningen i ungdomsskolen vil være et viktig bidrag for å øke rekrutteringen til design og håndverk.

5.4 De praktiske fagenes plass i grunnskolen

Søkningen til design og håndverk påvirkes av flere forhold som ikke kan relateres til tilbudsstrukturen i videregående opplæring, men som i høy grad er en konsekvens av utdanningspolitikken. Ett slikt forhold som mange av lærerne er opptatt av, er den manglende vektleggingen av praktiske fag i grunnskolen. Omfanget av og innholdet i praktiske fag i grunnskolen ligger utenfor rammene for dette prosjektet. Det er likevel relevant å formidle lærernes inntrykk av at elevenes forkunnskaper i praktiske fag i dag er vesentlig svakere enn de var for noen år siden. Elevenes mulighet til å arbeide med ulike materialer og verktøy i grunnskolen har ikke bare betydning for utviklingen av praktiske ferdigheter, men også for muligheten til å oppdage og utvikle egne interesser og evner i denne retningen.

Referanser

- Bjørndal, I. (2005). *Videregående opplæring i 800 år – med hovedvekt på tiden etter 1950*. Halden: Forum Bok.
- Boateng, S. K. (2005). *Flere tar utdanning- og stadig lengre*. Statistisk sentralbyrå.
- Deichman-Sørensen, T. (2011). *Prøvenemndenes arbeid med fag- og svenneprøver: en undersøkelse av fem fag*. Fafo-rapport 2011:11. Oslo: Fafo.
- Deichman-Sørensen, T., Tønder, A. H., Skålholt, A. & Olsen, O. J. (2012). *Om bredde og fordypning i bygg- og anleggsgagene: utredning av mulighet for fagkonsentrasjon på Vg1 bygg- og anleggsteknikk*. Fafo-rapport 2012:36. Oslo: Fafo.
- Frøseth, M. W., Hovdhaugen, E., Høst, H. & Vibe, N. (2008). *Tilbudsstruktur og gjennomføring i videregående opplæring: Delrapport I Evaluering av Kunnskapsløftet*. Rapport 40/2008. Oslo: NIFU STEP.
- Hagen, A., Nadim, M. & Nyen, T. (2008). *Bruk av fagkompetanse i arbeidslivet*. Fafo-rapport 2008:29. Oslo: Fafo.
- Høst, H., Reegård, K., Reiling, R. B., Skålholt, A. & Tønder, A. H. (2015). *Yrkesutdanning med svak forankring i arbeidslivet. En kunnskapsoppsummering*. NIFU Rapport 16/2015. Oslo: NIFU.
- Meld. St. 20 (2012-2013). *På rett vei – Kvalitet og mangfold i fellesskolen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Nielsen, L. M. (2011). *Kunst-og designfagenes plassering i videregående opplæring 1976-2006*. FORMakademisk, 3(2).
- Nielsen, L. M. & Digranes, I. (2012). *Designkompetanse i et gjennomgående utdanningsløp*. Techne Series A, 19(1), 8.
- Nyen, T. & Tønder, A. H. (2012). *Fleksibilitet eller faglighet? En studie av innføringen av faget prosjekt til fordypning i Kunnskapsløftet*. Fafo-rapport 2012:47. Oslo: Fafo.
- Nyen, T. & Tønder, A. H. (2014). *Yrkesfagene under press*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Nyen, T., Skålholt, A. & Tønder, A. H. (2015). Fagopplæring som vei inn i arbeidslivet. I H. Høst (red.), *Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen. Sluttrapport* (s. 173–229). NIFU Rapport 14/2015. Oslo: NIFU.
- St.meld. nr. 30 (2003-2004). *Kultur for læring*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Støren, L. A. (2005). Ungdom med innvandrerbakgrunn i norsk utdanning – ser vi en fremtidig suksesshistorie. I *Utdanning 2005 – Deltakelse og kompetanse* (s. 70–97).
- Utdanningsdirektoratet (2014). *Utviklingsredegjørelse 2013. Faglig råd for design og håndverk (FRDH)*.
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Utdanningsspeilet 2015. Tall og analyse av barnehager og grunnsopplæringen i Norge*.
- Vibe, N., Frøseth, M. W. & Hovdhaugen, E. (2013). Strukturreform i motvind. Kunnskapsløftet og tilbudsstrukturen i videregående opplæring. I B. Karseth, J. Møller, & P. Aasen (red.), *Reformtakter. Om fornyelse og stabilitet i grunnsopplæringen* (s. 155–171). Oslo: Universitetsforlaget.
- Aakre, B. M. (2013). Yrkesforberedelse eller fagopplæring med fagbrev? Med design og håndverk som kontekst. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 3, 20.
- Aakre, B. M. (2014). Formgivning, design og håndverk. Fra Reform 94 til Kunnskapsløftet. *FORMakademisk*, 7(2), 13.

Vedlegg

Lineær regresjonsanalyse.* Avhengig variabel: Har fått læreplass innen design og håndverk per 1. oktober 2014. Signifikante verdier ($p > 0,05$) er markert med fet skrift. N=1000

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
	B	Std. Error	Beta	
Konstant	0,172	0,149		0,248
Mann	-0,136	0,046	-0,085	0,003
Alder	-0,001	0,006	-0,003	0,917
Karakterpoeng	0,001	0	0,292	0,000
Antall fraværsdager	-0,002	0,001	-0,079	0,015
Ønsket lærefag: Frisør	0,43	0,029	0,428	0,000
Europeisk morsmål (ikke norsk/samisk)	-0,027	0,061	-0,012	0,657
Ikke europeisk morsmål	0,005	0,06	0,002	0,932
Østfold	-0,119	0,081	-0,059	0,143
Akershus	0,052	0,075	0,032	0,483
Oslo	0,081	0,084	0,038	0,331
Oppland	-0,043	0,085	-0,019	0,612
Buskerud	-0,105	0,08	-0,054	0,19
Vestfold	-0,101	0,092	-0,039	0,273
Telemark	0,088	0,111	0,025	0,427
Aust-Agder	-0,113	0,085	-0,052	0,183
Vest-Agder	0,03	0,084	0,014	0,719
Rogaland	0,031	0,079	0,016	0,696
Hordaland	-0,117	0,077	-0,066	0,13
Sogn og Fjordane	-0,113	0,115	-0,031	0,325
Møre og Romsdal	-0,083	0,079	-0,044	0,294
Sør-Trøndelag	0,022	0,081	0,011	0,783
Nord-Trøndelag	0,041	0,094	0,016	0,66
Nordland	0,025	0,089	0,011	0,773
Troms	-0,024	0,094	-0,009	0,799
Finnmark	0,038	0,154	0,007	0,804
Adj R square = 0,353				

* Her er den avhengige variabelen todelt, noe som bryter med forutsetningene for lineær regresjon. Vi har derfor også gjennomført en logistisk regresjonsanalyse (ikke vist her). Den logistiske regresjonsanalysen gir de samme resultatene, det vil si at de samme variabelene gir signifikante effekter.

Rekruttering til design- og håndverksfagene

I denne rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse som er gjennomført i forbindelse med gjennomgangen av tilbudsstrukturen i videregående opplæring. Her retter vi søkelyset mot rekrutteringen til utdanningsprogrammet design og håndverk. Oppdragsgiver for prosjektet er Utdanningsdirektoratet. Hovedformålet med undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om forhold som har betydning for rekrutteringen av søkere til design og håndverk og til de ulike fagene innen utdanningsprogrammet. I rapporten benytter vi oss dels av analyser av registerdata og statistikk og dels av kvalitative intervjuer på skolenivå som er gjennomført i forbindelse med prosjektet.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2016:10
ISBN 978-82-324-0287-8
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20572